

บทที่ 6

การแจกแจงแบบบัญญัติและการประยุกต์กับแก๊สอุดมคติ (Canonical Distribution and Application to an Ideal Gas)

6.1 พลังงานเฉลี่ยของแก๊สอุดมคติ (Mean energy of an ideal gas)

พิจารณาแก๊สชนิดหนึ่งมี N โมเลกุลที่มีลักษณะเหมือนกัน (identical) แต่ละโมเลกุลมีมวล m ถูกขังอยู่ในกล่องซึ่งมีขนาด L_x, L_y และ L_z สมมติว่าแก๊สนี้เจือจางมากซึ่งหมายถึงว่ามีจำนวน N โมเลกุล (ในปริมาตร $V=L_x L_y L_z$ ที่กำหนดให้) อยู่จำนวนน้อยมาก จึงทำให้ระยะระหว่างโมเลกุลมีค่ามากจึงสอดคล้องกับเงื่อนไข 2 อย่างต่อไปนี้

1. พลังงานศักย์เฉลี่ยของอันตรกิริยาซึ่งเกิดระหว่างโมเลกุลมีค่าน้อยมากเมื่อเทียบกับพลังงานจลน์เฉลี่ย (ดังนั้นแก๊สนี้จึงถือเป็นแก๊สอุดมคติ)
2. อาจพิจารณาโมเลกุลใดโมเลกุลหนึ่งได้ ถึงแม้ว่าเป็นการยากที่จะแยกโมเลกุลออกจากกัน (แก๊สดังกล่าวจึงมีลักษณะ nondegenerate)

เมื่อเราสมมติว่าแก๊สเจือจางมากก็จะสอดคล้องกับเงื่อนไขทั้งสองนี้

สมมติแก๊สนี้อยู่ในภาวะสมดุลที่อุณหภูมิสัมบูรณ์ T เมื่ออาศัยเงื่อนไขข้อที่ 2. เราพิจารณาโมเลกุลหนึ่งของแก๊สโดยให้เป็นระบบเล็ก ๆ ที่สัมผัสเชิงความร้อนกับแหล่งความร้อน (ที่อุณหภูมิ T) ซึ่งประกอบด้วยโมเลกุลที่เหลือทั้งหมดของแก๊สนี้ ความน่าจะเป็นที่จะพบโมเลกุลนี้ที่สถานะใด ๆ ของสถานะควอนตัม r ซึ่งมีพลังงาน E_r จึงกำหนดได้จากการแจกแจงแบบบัญญัติ (5.45a) หรือ (5.47) นั่นคือ

$$P_r = e^{-\beta E_r} / \sum_r e^{-\beta E_r} \quad \text{เมื่อ } \beta = 1/kT \quad \dots (6.1)$$

ในการคำนวณค่า E_r ของโมเลกุล อาศัยเงื่อนไข 1. เราจึงสามารถตัดพลังงานที่เกิดจากอันตรกิริยาระหว่างโมเลกุลได้

พิจารณาตัวอย่าง กรณีแก๊สอะตอมเดี่ยว (monatomic gas) เช่น ฮีเลียม (He) หรืออาร์กอน (Ar) ซึ่งแต่ละโมเลกุลมีอะตอมเดี่ยว พลังงานของโมเลกุลดังกล่าวจึงถือได้ว่ามีเฉพาะพลังงานจลน์ แต่ละสถานะควอนตัม r ที่จะเป็นไปได้

ของโมเลกุลหนึ่งจึงอาจบอกได้ด้วยเลขควอนตัม 3 ตัว (n_x, n_y, n_z) และมีพลังงานกำหนดตามสมการ (3.15) คือจะได้

$$E_r = (h^2/8m)(n_x^2/L_x + n_y^2/L_y + n_z^2/L_z) \dots (6.2)$$

ความน่าจะเป็นที่จะพบโมเลกุลอยู่ในสถานะใด ๆ ดังกล่าวนี้จึงมีค่าตามสมการ (6.1)

ในทางตรงข้าม พิจารณากรณีแก๊สหลายอะตอม (polyatomic gas) เช่น ออกซิเจน (O_2) ไนโตรเจน (N_2) และมีเทน (CH_4) ซึ่งแต่ละโมเลกุลมีหลายอะตอม ดังนั้นพลังงานของแต่ละโมเลกุล (E) จึงมีค่า

$$E = E_k + E_{in} \dots (6.3)$$

โดยที่ E_k คือพลังงานจลน์เนื่องจากการเคลื่อนที่เชิงเส้น (translation motion) ของศูนย์กลางมวลของโมเลกุล และ E_{in} คือพลังงานภายในของโมเลกุล (intramolecular energy) ซึ่งเกิดจากการหมุน (rotation) และการสั่น (vibration) ของอะตอมทั้งหลายเกี่ยวกับศูนย์กลางมวล เนื่องจากศูนย์กลางมวลเคลื่อนที่เหมือนอนุภาคปรกติซึ่งมีมวล (ของโมเลกุล) หนึ่ง สถานะควอนตัมของการเคลื่อนที่เชิงเส้นของโมเลกุลจึงกำหนดโดยเลขควอนตัม 3 ตัว คือ $[n_x, n_y, n_z]$ และมีค่าพลังงาน E_k ตามสมการ (6.2) ส่วนสถานะควอนตัมของการเคลื่อนที่ภายในโมเลกุลกำหนดโดยเลขควอนตัม 1 ตัวหรือมากกว่า (ที่มักกำหนดเป็น n_1) ซึ่งจะบอกสถานะของการหมุนและการสั่นของอะตอมเหล่านี้ในโมเลกุล โดยมีค่า E_{in} ขึ้นอยู่กับ n_1 ดังนั้นสถานะเฉพาะ r ใด ๆ ของโมเลกุลจึงกำหนดด้วยเลขควอนตัม (n_x, n_y, n_z, n_1) และมีพลังงานที่คล่องจอง E_r มีค่า

$$E_r = E_k(n_x, n_y, n_z) + E_{in}(n_1) \dots (6.4)$$

ให้สังเกตว่าการเคลื่อนที่เชิงเส้นของโมเลกุลเกิดขึ้นภายในภาชนะ ดังนั้น E_k จึงขึ้นกับขนาดของ L_x, L_y, L_z ของภาชนะดังเห็นในสมการ (6.2) ในทางตรงข้ามการเคลื่อนที่ภายในโมเลกุลของอะตอมเหล่านี้จะเกี่ยวกับศูนย์กลางมวลของโมเลกุลไม่เกี่ยวข้องกับขนาดของภาชนะ นั่นคือ

$$E_{in} \text{ ไม่ขึ้นกับ } L_x, L_y, L_z \dots (6.5)$$

การคำนวณหาพลังงานเฉลี่ย (the mean energy)

ถ้าพบว่าโมเลกุลหนึ่งมีความน่าจะเป็น P_r ที่จะอยู่ในสถานะ r ใด ๆ ซึ่งมีพลังงาน E_r เราสามารถหาพลังงานเฉลี่ยได้จาก

$$E_{\text{avg}} = \sum_r P_r E_r = \sum_r e^{-(-E_r/kT)} E_r / \sum_r e^{-(-E_r/kT)} \dots (6.6)$$

ซึ่งได้จากสมการ(6.1) และรวมสถานะ r ที่จะเป็นไปได้ทั้งหมดของโมเลกุลนั้น สมการ(6.6)นี้อาจทำให้อยู่ในรูปที่ง่ายขึ้น โดยนำผลรวมของตัวเศษให้อยู่ในรูปของตัวส่วนนั้นคือเราสามารถเขียน

$$\sum_r e^{-(-\epsilon_r)} E_r = -\sum_r d[e^{-(-\epsilon_r)}]/d\beta = -d[\sum_r e^{-(-\epsilon_r)}]d\beta$$

โดยที่เราอาศัยความจริงที่ว่าอนุพันธ์(derivative)ของผลรวมของพจน์เหล่านี้ มีค่าเท่ากับผลรวมของอนุพันธ์ของพจน์เหล่านี้ ถ้าให้ตัวเศษในสมการ(6.6) เป็น

$$Z = \sum_r e^{-(-\epsilon_r)} \dots\dots\dots(6.7)$$

สมการ(6.6)จึงเขียนได้ใหม่เป็น

$$E_{\text{avg}} = -(dZ/d\beta)/Z = -(1/Z)dZ/d\beta$$

หรือ

$$E_{\text{avg}} = -d(\ln Z)/d\beta \dots\dots\dots(6.8)$$

ดังนั้นการคำนวณพลังงานเฉลี่ย E_{avg} จึงจำเป็นเพียงหาค่าผลรวม Z ตัวเดียว ในสมการ(6.7) ผลรวม Z ที่ทุกสถานะของโมเลกุลหนึ่งมีชื่อว่าฟังก์ชันพาร์ทิชัน (partition function) ของโมเลกุลนั้น

ในกรณีแก๊สอะตอมเดี่ยว(a monatomic gas) ระดับพลังงานมีค่าตามสมการ(6.2)ทำให้ผลรวม Z ในสมการ(6.7)กลายเป็น

$$Z = \sum_x \sum_y \sum_z \exp[(-\beta h^2/8m)(n_x^2/L_x^2 + n_y^2/L_y^2 + n_z^2/L_z^2)] \dots(6.9)$$

$$n_x n_y n_z$$

โดยที่ผลรวมทั้งสามเป็นค่าที่เป็นไปได้ทั้งหมดของ n_x, n_y และ n_z โดยที่มีช่วงการรวมทั้งหมดตั้งแต่ 1 ถึง อนันต์ สอดคล้องตามสมการ(3.14) พิจารณาตัวประกอบของฟังก์ชันชกกำลังก็คือผลคูณของค่าชกกำลัง นั่นคือ

$$\exp[(-\beta h^2/8m)(n_x^2/L_x^2 + n_y^2/L_y^2 + n_z^2/L_z^2)]$$

$$= \exp[(-\beta h^2/8m)(n_x^2/L_x^2)] \cdot \exp[(-\beta h^2/8m)(n_y^2/L_y^2)]$$

$$\cdot \exp[(-\beta h^2/8m)(n_z^2/L_z^2)]$$

ซึ่งจะมี n_x ปรากฏอยู่เฉพาะตัวประกอบแรก n_y ปรากฏอยู่เฉพาะตัวประกอบที่สอง และมี n_z ปรากฏอยู่เฉพาะตัวประกอบที่สาม ดังนั้นผลรวมสมการ(6.9) จึงอยู่ในรูปผลคูณ

$$Z = Z_x Z_y Z_z \dots\dots\dots(6.10)$$

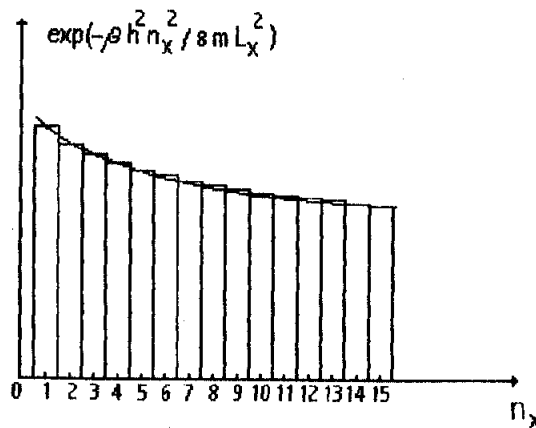
โดยที่

$$Z_x = \sum_{n_x} \exp[-(\rho h^2 / 8m)(n_x^2 / L_x^2)] \quad \dots\dots (6.11a)$$

$$Z_y = \sum_{n_y} \exp[-(\rho h^2 / 8m)(n_y^2 / L_y^2)] \quad \dots\dots (6.11b)$$

$$Z_z = \sum_{n_z} \exp[-(\rho h^2 / 8m)(n_z^2 / L_z^2)] \quad \dots\dots (6.11c)$$

ก็เหลือเฉพาะการคำนวณผลรวม เช่น Z_x ซึ่งจะไม่ยากถ้าเราสังเกตว่าภาชนะใด ๆ ซึ่ง L_x มีขนาดแบบแมโครสโคปิก ดังนั้นสัมประสิทธิ์ของ n_x^2 ในสมการ (6.11a) จึงมีค่าน้อยมากเว้นเสียแต่ ρ มีค่าโต (หรือ T มีค่าน้อยมาก) เนื่องจากพจน์ต่าง ๆ ที่ติดต่อกันในผลรวมมีขนาดต่างกันน้อยมากจึงอาจแทนผลรวมได้ด้วยอินทิกรัล (integral) โดยพิจารณาว่าพจน์ในผลรวมเป็นฟังก์ชันของ n_x โดยให้เป็นตัวแปรต่อเนื่องให้ดูรูปที่ 6.1 ประกอบ

รูปที่ 6.1 ไดอะแกรมแสดงการแทนผลรวมตลอดทุกช่วง n_x (ผลรวมมีค่าเท่ากับพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทั้งหลาย) ด้วยอินทิกรัลตลอดค่าที่ต่อเนื่องของ n_x (ค่าอินทิกรัลมีค่าเท่ากับพื้นที่ใต้เส้นโค้ง)

ดังนั้นผลรวม Z_x จึงมีค่า

$$Z_x = \int_{1/2}^{\infty} \exp[-(\rho h^2 / 8m)(n_x^2 / L_x^2)] dn_x$$

$$= (8m/\beta)^{1/2} (L_x/h) \int_0^{\infty} \exp(-u^2) du \dots (6.14)$$

โดยที่ $u = (\beta/8m)^{1/2} (h/L_x) n_x \dots (6.15)$

หรือ $n_x = (8m/\beta)^{1/2} (L_x/h) u$

ขอบเขตด้านล่าง (lower limit) ในอินทิกรัลของสมการ (6.14) แทนด้วยศูนย์ก็ไม่ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนพอที่จะสังเกตได้เนื่องจากสัมประสิทธิ์ของ n_x ในสมการ (6.15) มีค่าน้อยมาก ค่าอินทิกรัลในสมการ (6.14) เท่ากับค่าคงที่ค่าหนึ่ง $(\pi^{1/2}/2)$ ดังนั้นสมการ (6.14) จึงอยู่ในรูป

$$Z_x = bL_x/\beta^{1/2} \dots (6.16)$$

โดยที่ b คือค่าคงที่ที่เกี่ยวข้องกับมวลของโมเลกุล มีค่า

$$b = (2\pi m)^{1/2} / h$$

ในทำนองเดียวกันค่าของ Z_y และ Z_z ก็คล้ายกับสมการ (6.16) ดังนั้นสมการ (6.10) จึงมีค่า

$$Z = (bL_x/\beta^{1/2})(bL_y/\beta^{1/2})(bL_z/\beta^{1/2})$$

หรือ

$$Z = b^3 V/\beta^{3/2} \dots (6.17)$$

โดยที่ $V=L_x L_y L_z$ คือปริมาตรของกล่อง ในที่สุดเราจะได้ว่า

$$\ln Z = \ln V - (3/2) \ln \beta + 3 \ln b \dots (6.18)$$

จริง ๆ แล้วสมการ (6.8) ทำให้เราได้พลังงานเฉลี่ย E_{ave} ของโมเลกุลหนึ่งมีค่าเป็น

$$E_{ave} = -d(\ln Z)/d\beta = -(-3/2\beta) = (3/2\beta)$$

จึงได้บทสรุปที่สำคัญคือ สำหรับโมเลกุลที่ประกอบด้วยอะตอมเดี่ยว (monatomic molecule) จะมีพลังงานเฉลี่ยต่อโมเลกุล

$$E_{ave} = (3/2)kT \dots (6.19)$$

ดังนั้นพลังงานจลน์เฉลี่ยของโมเลกุลหนึ่ง ๆ จึงไม่ขึ้นกับขนาดของภาชนะแต่เป็นสัดส่วนกับอุณหภูมิสัมบูรณ์ T ของแก๊ส

ถ้าโมเลกุลของแก๊สไม่เป็นแบบอะตอมเดี่ยว (แต่ละโมเลกุลประกอบด้วย 2 อะตอมหรือมากกว่า) ก็จะเป็นไปตามสมการ (6.3) จึงทำให้พลังงานเฉลี่ยของแต่ละโมเลกุลมีค่า

$$E_{ave} = E_{k,ave} + E_{in,ave} = (3/2)kT + E_{in,ave}(T) \dots (6.20)$$

เนื่องจากพลังงานจลน์เชิงเส้นเฉลี่ย $E_{k, \dots, v_{\text{rms}}}$ ของศูนย์กลางมวลมีค่าตามสมการ (6.19) ส่วนพลังงานภายในโมเลกุลเฉลี่ย $E_{i, k, \dots, v_{\text{rms}}}$ มีค่าตามสมการ (6.5) คือไม่ขึ้นกับขนาดของภาชนะ ดังนั้นจึงเป็นฟังก์ชันแต่เพียงกับอุณหภูมิสัมบูรณ์ T

เนื่องจากแก๊สดังกล่าวเป็นแก๊สอุดมคติดังนั้นจึงจะอินทรีย์ระหว่างโมเลกุลได้ พลังงานเฉลี่ยทั้งหมด $E_{\text{tot}, \dots, v_{\text{rms}}}$ ของแก๊สดังกล่าวจึงอยู่ในรูปผลรวมของพลังงานเฉลี่ยของ N โมเลกุล เราจึงได้

$$E_{\text{tot}, \dots, v_{\text{rms}}} = N E_{\text{avg}} \dots \dots \dots (6.21)$$

แม้แต่กรณีทั่วไป พลังงานเฉลี่ยของแก๊สอุดมคติก็ไม่ขึ้นกับขนาดของภาชนะแต่จะเป็นฟังก์ชันของอุณหภูมิเท่านั้น นั่นคือกรณีแก๊สอุดมคติ

$$E_{\text{tot}, \dots, v_{\text{rms}}} = E_{\text{tot}, \dots, v_{\text{rms}}}(T) \dots \dots \dots (6.22)$$

ไม่ขึ้นกับขนาดของภาชนะ

จากผลสรุปที่ได้มากรณีแก๊สอุดมคติพลังงานจลน์เชิงเส้นและพลังงานภายในของแต่ละโมเลกุลจะไม่ขึ้นกับระยะระหว่างโมเลกุล ดังนั้นการเปลี่ยนขนาดภาชนะ (ที่อุณหภูมิคงที่ T) ไม่ทำให้พลังงานเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปโดย $E_{\text{tot}, \dots, v_{\text{rms}}}$ ยังมีค่าคงที่แต่ถ้าไม่ใช้แก๊สอุดมคติจะสรุปดังกล่าวไม่ได้เพราะถ้าขนาดของภาชนะเปลี่ยนไป (ที่อุณหภูมิคงที่ T) เป็นผลให้ระยะระหว่างโมเลกุลเปลี่ยนแปลงไปเป็นผลกระทบต่อพลังงานศักย์ซึ่งรวมอยู่ในพลังงานเฉลี่ยทั้งหมด $E_{\text{tot}, \dots, v_{\text{rms}}}$ ของแก๊ส

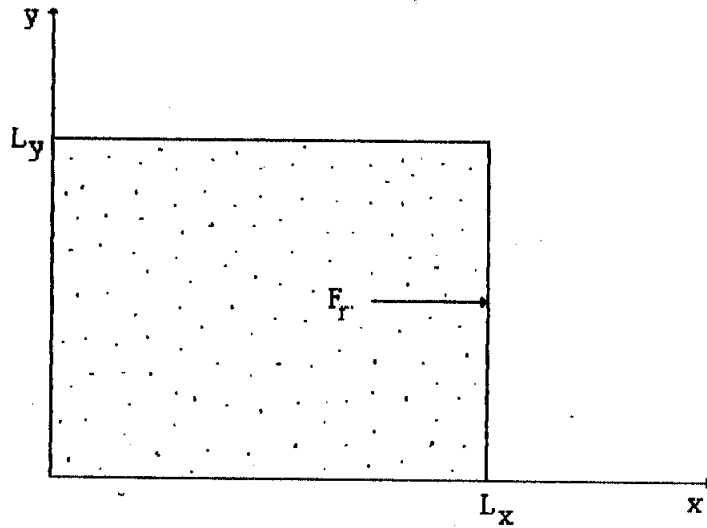
6.2 ความดันเฉลี่ยของแก๊สอุดมคติ

(Mean pressure of an ideal gas)

การวัดความดันเฉลี่ย (หรือแรงดันต่อพื้นที่) ที่กระทำต่อผนังของภาชนะที่บรรจุแก๊สนั้นทำได้ง่ายจากการทดลอง ที่นี้มาพิจารณาว่าเราจะคำนวณหาความดันเฉลี่ยของแก๊สอุดมคติได้อย่างไร ดูรูปที่ 6.2 ให้ F เป็นแรงในทิศทาง x ที่เกิดจากโมเลกุลหนึ่งกระทำต่อผนังด้านขวา (ผนัง $x=L_x$) ของกล่องซึ่งบรรจุแก๊สนี้ ให้ F_x เป็นค่าของแรงนี้เมื่อโมเลกุลนี้อยู่ในสถานะเชิงควอนตัม r โดยมีพลังงาน E_r สมมติว่าผนังด้านขวาของกล่องขยับไปทางขวาอย่างช้า ๆ เป็นระยะทาง dL_x ในกระบวนการนี้โมเลกุลดังกล่าวกระทำต่อผนังได้งาน $F_x dL_x$ ซึ่งมีค่าเท่ากับพลังงานที่ลดลงของโมเลกุลด้วยค่า $-dE_r$ ดังนั้น

$$F_x dL_x = -dE_r$$

หรือ
$$F_x = -\partial E_r / \partial L_x \dots \dots \dots (6.23)$$

รูปที่ 6.2 กล่องบรรจุแก๊สอุดมคติโมเลกุลหนึ่ง
 ที่อยู่ในสถานะ r มีแรงกระทำต่อผนังด้านขวา
 ด้วยแรง F_r ในทิศทาง x

ในสมการ(6.23)นั้นเราได้เขียนอนุพันธ์ย่อยเพื่อแสดงว่าเราสมมุติให้ขนาด L_x
 และ L_y คงที่

แรงเฉลี่ย F_{avg} ของโมเลกุลหนึ่งที่กระทำต่อผนังหาได้จากการเฉลี่ยแรง
 F_r ที่ทุกสถานะ r ที่จะเป็นไปได้ของโมเลกุลนี้ ดังนั้น

$$F_{avg} = \sum_r P_r F_r = \sum_r e^{-\beta E_r} (-\partial E_r / \partial L_x) / \sum_r e^{-\beta E_r} \dots (6.24)$$

ซึ่งได้จากการใช้สมการ(6.1)เพื่อหาค่าความน่าจะเป็น P_r ที่จะพบโมเลกุลหนึ่งใน
 สถานะใด ๆ r ความสัมพันธ์ตามสมการ(6.24)นี้อาจทำให้ง่ายขึ้น โดยให้ผล
 รวมของตัวเศษอยู่ในพจน์ของผลรวมของตัวส่วน ดังนั้นตัวเศษจึงเขียนได้เป็น

$$\begin{aligned} -\sum_r e^{-\beta E_r} (\partial E_r / \partial L_x) &= -\sum_r (-1/\beta) \partial e^{-\beta E_r} / \partial L_x \\ &= (1/\beta) \partial \sum_r e^{-\beta E_r} / \partial L_x \end{aligned}$$

ใช้ตัวย่อ Z ตามสมการ(6.7)อีกครั้งสมการ(6.24)จึงเขียนได้เป็น

$$\begin{aligned} F_{avg} &= [(1/\beta) \partial Z / \partial L_x] / Z \\ &= (1/Z\beta) \partial Z / \partial L_x \end{aligned}$$

หรือ

$$F_{p,v} = (1/\beta) \partial \ln Z / \partial L_x \dots (6.25)$$

ความสัมพันธ์ทั่วไปที่ได้นี้สามารถนำมาใช้กับสมการ(6.18)ซึ่งมีค่า $\ln Z$ ของโมเลกุลที่มีอะตอมเดี่ยวได้ ให้จำไว้ว่า $V=L_x L_y L_z$ เมื่อหาอนุพันธ์ย่อยจะได้

$$F_{p,v} = (1/\beta) \partial \ln Z / \partial L_x = (1/\beta) \partial \ln V / \partial L_x = 1/\beta L_x$$

หรือ

$$F_{p,v} = kT/L_x \dots (6.26)$$

ถ้ากรณีโมเลกุลไม่เป็นแบบอะตอมเดี่ยว สมการ(6.23)จะมีค่า F_p ตามสมการ(6.4)เป็น

$$F_p = \partial [E_{k,r} + E_{in,r}] / \partial L_x = -\partial E_{k,r} / \partial L_x$$

ในที่นี้เราอาศัยความจริงตามสมการ(6.5)ที่ว่าพลังงานภายในโมเลกุล E_{in} ไม่ขึ้นกับขนาด L_x ของกล่อง ดังนั้น F_p จึงคำนวณได้จากพลังงานเชิงเส้นของศูนย์กลางมวลอย่างเดี่ยว การคำนวณก่อนหน้านี้เกี่ยวข้องกับพลังงานเชิงเส้นจึงเป็นจริงกับกรณีโมเลกุลที่มีหลายอะตอม สมการ(6.26)ในการคำนวณ $F_{p,v}$ นี้เป็นคำตอบกรณีทั่วไป

เนื่องจากแก๊สที่เราพิจารณานี้เป็นแก๊สอุดมคติ โมเลกุลทั้งหลายเคลื่อนที่ไปมาโดยไม่มีอิทธิพลต่อกัน ดังนั้นแรงปรกติเฉลี่ยทั้งหมดหรือแรงในทิศ x ที่กระทำต่อผนังด้านขวาที่เกิดจากทุกโมเลกุลหาได้จากการคูณระหว่าง(แรงเฉลี่ย $F_{p,v}$ ที่เกิดจากโมเลกุลเดี่ยว)กับ(จำนวนโมเลกุลทั้งหมด N) เมื่อหารผลลัพธ์นี้ด้วยพื้นที่ $L_y L_z$ ของผนังจะได้ความดันเฉลี่ย $p_{p,v}$ ที่แก๊สกระทำต่อผนังด้านนี้ ดังนั้นจากสมการ(6.26)จะได้คำตอบ

$$p_{p,v} = N F_{p,v} / L_y L_z = (N/L_y L_z) \cdot kT/L_x = (N/V)kT$$

ดังนั้น $p_{p,v} V = NkT \dots (6.27)$

หรือ $p_{p,v} = nkT \dots (6.28)$

โดยที่ $V=L_x L_y L_z$ คือปริมาตรของภาชนะและ $n=N/V$ คือ จำนวนโมเลกุลของแก๊สต่อปริมาตร ให้สังเกตว่าสมการ(6.28)ไม่ได้เจาะจงว่าเป็นผนังแบบใด ดังนั้นจึงสามารถนำไปใช้คำนวณได้กับผนังทุกแบบ

สมการเทียบเท่า

สมการ(6.27)และ(6.28)อาจทำให้อยู่ในรูปอื่นได้ เนื่องจากจำนวน N โมเลกุลของแก๊สนี้มาจากการวัดแบบแมโครสโคปิกจากที่มีแก๊สจำนวน N โมลในภาชนะ และเนื่องจากจำนวนโมเลกุลต่อโมลก็คือเลขอาโวกาโดร N_A ซึ่งจะได้

$N = N_0$ ดังนั้นสมการ(6.28)จึงอาจเขียนได้อีกรูปคือ

$$p_{avg} V = N RT \quad \dots\dots (6.29)$$

โดยที่เราจะได้ค่าคงที่ตัวใหม่ R ซึ่งเรียกว่าค่าคงที่ของแก๊สอุดมคติซึ่งมีค่านิยามตามสมการ

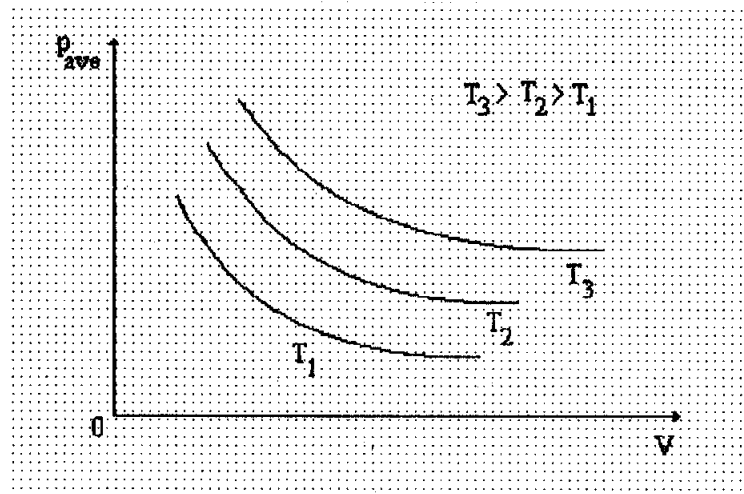
$$R = N_0 k \quad \dots\dots (6.30)$$

สมการที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความดัน ปริมาตรและอุณหภูมิสัมบูรณ์ของสารในสถานะสมดุลเราเรียกว่า สมการแสดงสถานะ (equation of state) ของสาร สมการ(6.27)ถึง(6.9)เป็นรูปแบบสมการต่าง ๆ ของแก๊สอุดมคติ สมการแสดงสถานะของแก๊สที่เราได้มานี้สามารถใช้คำนวณ

(1) ถ้ามีแก๊สจำนวนหนึ่งซึ่งเจือจางจนเข้าลักษณะแก๊สอุดมคติ เมื่อมีอุณหภูมิคงที่จากสมการ(6.27)จะได้

$$p_{avg} V = \text{ค่าคงที่} \quad \dots\dots (6.31)$$

นั่นคือความดันจะแปรผกผันกับปริมาตร ผลที่ได้มานี้พบจากการทดลองโดยบอยล์ (Robert Boyle) ในปี ค.ศ.1662 (ก่อนการค้นพบทฤษฎีอะตอมของสาร) จึงได้เรียกกฎของบอยล์ (Boyle's law)

รูปที่ 6.3 ความดันเฉลี่ย p_{avg} ของแก๊สแปรผกผันกับปริมาตร ที่อุณหภูมิสัมบูรณ์ต่าง ๆ T , $2T$ และ $3T$

(2) กำหนดแก๊สปริมาตรหนึ่งมาให้ซึ่งเจือจางจนถือเป็นแก๊สอุดมคติ เมื่อให้มีปริมาตรคงที่ความดันเฉลี่ยจะเป็นสัดส่วนกับอุณหภูมิสัมบูรณ์

(3) สมการแสดงสถานะ (6.27) นี้ขึ้นอยู่กับจำนวนของโมเลกุลแต่ไม่ขึ้นกับลักษณะของโมเลกุลเหล่านี้ ดังนั้นสมการแสดงสถานะสามารถนำมาใช้ได้กับแก๊สใด ๆ (ไม่ว่าจะเป็น He, H₂, N₂, O₂, CH₄ เป็นต้น) ตราบเท่าที่แก๊สเหล่านี้เจือจางพอที่จะเข้าลักษณะแก๊สอุดมคติ

6.3 การประมาณแบบแผนเดิม

(The classical approximation)

การอธิบายระบบของอนุภาคตามทฤษฎีกลศาสตร์ควอนตัมนั้นเราสามารถใช้อกลศาสตร์แผนเดิม (classical mechanics) มาอธิบายได้โดยการประมาณ

6.3.1 ความถูกต้องของการประมาณแบบแผนเดิม

การประมาณแบบแผนเดิมจะไม่ถูกต้องถ้าอนุภาคมีสัมบูรณ์มีค่าต่ำมาก สมมติพลังงานความร้อน kT มีค่าน้อยกว่า (หรือใกล้เคียง) ช่วงห่างเฉลี่ย (average spacing) ΔE ระหว่างระดับพลังงานของระบบ จะทำให้เราคิดว่าพลังงานที่จะเป็นไปได้ของระบบจะมีลักษณะควอนไทซ์ (quantized) คือมีค่าที่แยกออกจากกันเป็นช่วง ๆ (discrete) เมื่อนำการแจกแจงแบบบัญญัติตามสมการ (5.49) มาพิจารณาจะเห็นว่าความน่าจะเป็นที่จะพบระบบนี้อยู่ในสถานะที่มีพลังงาน E หรืออยู่ในสถานะพลังงานที่เป็นไปได้สูงกว่าถัดไป $E + \Delta E$ มีค่าแตกต่างกันมาก แต่ในทางตรงข้ามถ้า $kT \gg \Delta E$ ความน่าจะเป็นดังกล่าวจากสถานะหนึ่งไปยังสถานะหนึ่งจะแตกต่างกันน้อยมากจากความจริงดังกล่าวจึงอาจสรุปได้ว่า

$$\text{การอธิบายแบบแผนเดิมจะผิดถ้า } kT < \sim \Delta E \quad \dots \dots (6.32)$$

การประมาณแบบแผนเดิมจะถูกต้องถ้าพบว่าการอธิบายนั้นไม่จำเป็นต้องใช้อกลศาสตร์ควอนตัมมาช่วยอธิบาย ขอบเขตของการอธิบายด้วยกลศาสตร์ควอนตัมหรือไม่ขึ้นอาศัยหลักความไม่แน่นอนของไฮเซนเบิร์ก (the Heisenberg uncertainty principle) ซึ่งได้จากการพิจารณาอนุภาคอยู่ในพิกัดของตำแหน่ง q และมีโมเมนตัม p ที่สอดคล้อง โดยที่การหาค่าทั้งสองนั้นไม่อาจหาได้แน่นอน (infinite precision) เนื่องจากอนุภาคมีขนาดเล็กมากจนไม่มีเครื่องมือใช้วัดค่าทั้งสองได้แน่นอนพร้อม ๆ กันจึงมีความคลาดเคลื่อนในการวัดเกิดขึ้น ถ้าวัดตำแหน่งได้ดีความคลาดเคลื่อนน้อยแล้วจะทำให้การวัดโมเมนตัมคลาดเคลื่อนไปมาก หรือในทางตรงกันข้ามก็เกิดเช่นเดียวกัน ดังนั้นในการวัดจึงได้ค่าไม่แน่นอน ค่าความไม่แน่นอนที่น้อยที่สุดที่เกิดขึ้นได้จากเอาความไม่แน่นอนในการวัด

โมเมนตัม Δp ความไม่แน่นอนในการวัดตำแหน่ง Δq นั่นคือไฮเซนเบิร์กพบความสัมพันธ์ว่า

$$\Delta p \Delta q \geq h/2\pi \quad \dots\dots\dots(6.33)$$

โดยที่ h คือค่าคงที่ของพลังค์(Plank's constant) นี่เป็นการพิจารณาตามทฤษฎีควอนตัม ที่เราลองมาพิจารณาการอธิบายแบบแผนเดิมดูบ้าง ระบบที่มีอนุภาคมีค่าหนึ่ง การอธิบายแบบแผนเดิมจะอธิบายได้เมื่อเราสามารถที่จะพบว่ามีอนุภาคในระบบอยู่ในบริเวณซึ่งมีค่าอย่างน้อยที่สุดเป็นระยะ x_0 ขณะที่อนุภาคนี้มีค่าโมเมนตัม p_0 โดยที่ x_0 และ p_0 โดมากจะได้ว่า

$$x_0 \cdot p_0 \gg h/2\pi$$

ดังนั้นเราสามารถตัดข้อจำกัดของไฮเซนเบิร์กทิ้งได้เพราะค่าต่างกันมาก การอธิบายแบบแผนเดิมจึงนำมาใช้ได้ เราจึงสรุปได้ว่า

การอธิบายแบบแผนเดิมจะถูกต้อง(valid) ถ้า

$$x_0 \cdot p_0 \gg h/2\pi \quad \dots\dots\dots(6.34a)$$

หรือ $x_0 \gg h/2\pi p_0 \quad \dots\dots\dots(6.34b)$

สมการหลังจะมีความยาวคลื่นเดอบรอกลี(De Broglie wavelength) อยู่ด้วย เดอบรอกลีเป็นผู้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับ"อนุภาคมีสมบัติเป็นคลื่น(wave property of particle)"ซึ่งสามารถอธิบายอนุภาคด้วยฟังก์ชันคลื่น(wave function) ได้จึงมีความยาวคลื่นที่เกี่ยวข้องเกิดขึ้นซึ่งเราเรียก"ความยาวคลื่นเดอบรอกลี"ตามชื่อของเขา โดยที่นิยามว่า

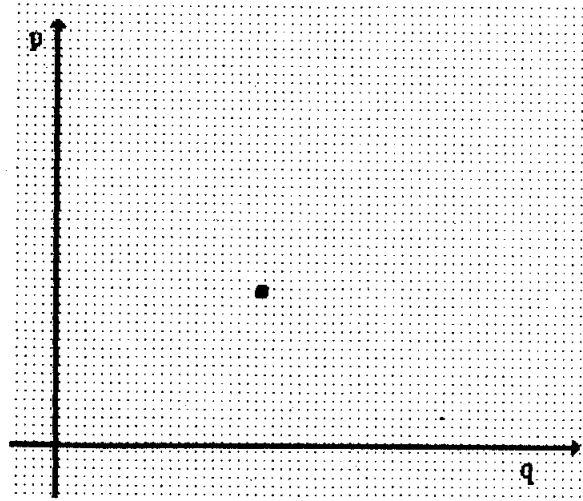
$$\text{ความยาวคลื่นเดอบรอกลี} = h/p_0 \quad \dots\dots\dots(6.35)$$

สมการ(5.34b) จะชี้ให้เห็นว่าผลทางควอนตัมอาจตัดทิ้งได้ถ้าขนาดที่วัดแบบแผนเดิมที่มีนัยสำคัญน้อยที่สุด(x_0) มีค่ามากกว่าความยาวคลื่นเดอบรอกลีของอนุภาคมาก นั่นคือสมบัติคลื่นของอนุภาคจึงไม่สำคัญในกรณีนี้

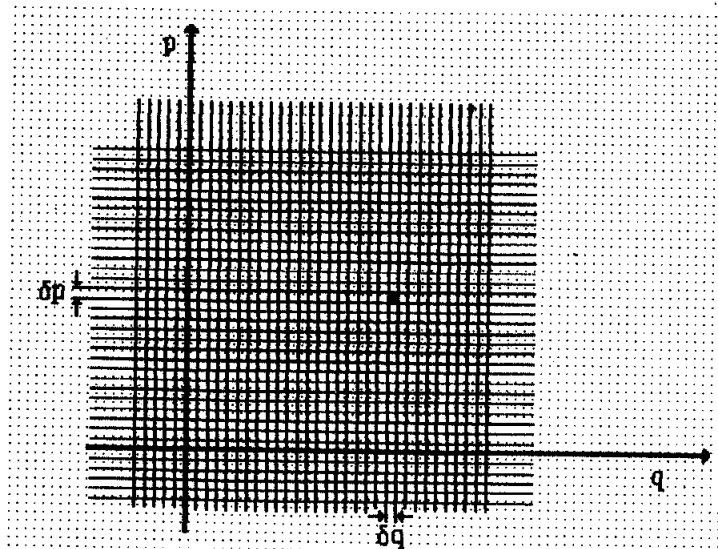
6.3.2 การอธิบายแบบแผนเดิม

เราจะอธิบายสถานะไมโครสโคปิกของระบบในรูปของการอธิบายแบบแผนเดิมได้อย่างไรเราลองมาพิจารณากรณีง่าย ๆ ระบบหนึ่งประกอบด้วยอนุภาคตัวเดียวเคลื่อนที่แบบ 1 มิติ ตำแหน่งของอนุภาคนั้นจึงใช้พิกัดเดียวให้เป็น q ดังนั้นการกำหนดระบบให้สมบูรณ์ตามกลศาสตร์แผนเดิมจึงต้องรู้พิกัด q และโมเมนตัม p ที่คล้อยจอง(ตามกลศาสตร์แผนเดิมต้องวัดค่า p และ q ในเวลาเดียวกันได้อย่างถูกต้องหรือมีค่าที่แน่นอน) จึงสามารถนำเอามาเขียนเชิงเรขาคณิตแสดงค่าได้ดังรูปที่ 6.4 p และ q จึงถูกกำหนดให้เป็นจุดในสเปซ 2 มิติที่มักเรียกว่า

เฟส สเปซ(phase space)

รูปที่ 6.4 เฟส สเปซของอนุภาคตัวหนึ่ง
เคลื่อนที่ในพิกัด q โดยมี p ที่คงจาง

รูปที่ 6.5 เฟส สเปซแบบ 2 มิติของ
รูปที่ 6.4 ซึ่งแบ่งเป็นเซลล์ย่อยขนาด
เท่ากันจะได้พื้นที่ $\delta q \cdot \delta p = h_0$

เพื่ออธิบายสถานะการเคลื่อนที่เกี่ยวกับตัวแปรต่อเนื่อง p และ q โดยมีสถานะที่เป็นไปได้ของอนุภาคมีค่านับได้ซึ่งกระทำได้โดยแบ่งช่วงของตัวแปร p และ q ออกเป็นช่วงเล็ก ๆ ตัวอย่าง เช่น เราสามารถแบ่งช่วงให้เป็น dq สำหรับตัวแปร q และแบ่งช่วงให้เป็น dp สำหรับตัวแปร p จากรูปที่ 6.5 เฟสสเปซถูกแบ่งออกเป็นเซลล์เล็ก ๆ มีขนาดเท่า ๆ กันจะมีความจุ 2 มิติ (หมายถึงพื้นที่) เป็น

$$dp \cdot dq = h_0$$

โดยที่ h_0 เป็นค่าคงที่น้อย ๆ (มีมิติเป็นโมเมนตัมเชิงมุม) การอธิบายสถานะของอนุภาคอาจกำหนดเป็นพิกัดที่อยู่ของอนุภาคว่าอยู่ในช่วงระหว่าง q และ $q+dq$ และมีโมเมนตัมอยู่ในช่วง p และ $p+dp$ นั่นคือกำหนดว่าค่าของเลข $[q, p]$ มีค่าอยู่ในช่วงเฉพาะ รูปเชิงเรขาคณิตจะบอกว่าจุดที่แทน $[q, p]$ จะอยู่ในเซลล์หนึ่งของเฟสสเปซ

จากที่กล่าวมาแล้วนี้เราจะนำมาเป็นข้อสรุปสำหรับกรณีทั่ว ๆ ไปได้ว่า สำหรับระบบที่ซับซ้อน (complex system) ใด ๆ อาจอธิบายได้ด้วยจำนวน f พิกัด $q_1, \dots, q_f$ และจำนวน f โมเมนตัมที่คล้องจอง $p_1, \dots, p_f$ นั้นหมายถึงว่ามีจำนวนตัวเลขทั้งหมด $2f$ จำนวน (เหมือนกับเคยกล่าวมาแล้วว่าพิกัดอิสระ f จำนวนนี้มีชื่อว่าจำนวนของระดับขั้นความเสรีของระบบ) ในการอธิบายตัวแปรต่อเนื่องในลักษณะที่มีจำนวนสถานะของระบบเป็นจำนวนนับได้นั้นก็เช่นกัน เราแบ่งพิกัดที่จะเป็นไปได้ตัวที่ i หรือ q_i ออกเป็นช่วงเล็ก ๆ ขนาดเท่า ๆ กัน dq_i และโมเมนตัมที่จะเป็นไปได้ที่ i หรือ p_i ออกเป็นช่วงเล็ก ๆ ขนาดเท่า ๆ กัน dp_i ดังนั้นแต่ละ i จะมีขนาดของส่วนแบ่งในช่วงพื้นที่ตามผลคูณ

$$dq_i \cdot dp_i = h_0 \quad \dots \dots \dots (6.36)$$

โดยที่ h_0 คือค่าคงที่ขนาดน้อย ๆ ไม่ขึ้นกับ i ดังนั้นสถานะของระบบจึงอาจกำหนดได้ด้วยพิกัดและโมเมนตัมเป็นเซตของค่าต่าง ๆ (set of values)

$$[q_1, q_2, \dots, q_f ; p_1, p_2, \dots, p_f]$$

ซึ่งเป็นเซตของช่วงเล็ก ๆ เซตหนึ่ง เมื่ออธิบายในเชิงเรขาคณิต เซตของค่าต่าง ๆ นี้เราให้เป็น "จุดหนึ่ง" ในเฟสสเปซแบบ $2f$ มิติ แต่ละแกนแทนแต่ละพิกัดหรือโมเมนตัมแล้วแบ่งแต่ละแกนออกเป็นช่วงเล็ก ๆ ขนาดเท่า ๆ กันทำให้เกิดเป็นเซลล์เล็ก ๆ ที่มีขนาดเท่ากันเป็น

$$[dq_1, dq_2, \dots, dq_f, dp_1, dp_2, \dots, dp_f] = h_0^f$$

ดังนั้น สถานะของระบบหนึ่งจึงสามารถบอกได้ด้วยเซตของช่วงเล็ก ๆ เซตหนึ่ง

(หมายถึงเซลล์หนึ่งในเฟส สเปซ) ของพิกัด $q_1, q_2, \dots, q_r$ และโมเมนตัม $p_1, p_2, p_3, \dots, p_r$ ของระบบนั้นที่อยู่ในพิกัดเหล่านี้ เพื่อความสะดวกเราจะให้แต่ละเซลล์ของช่วงเล็ก ๆ (หรือเซลล์ในเฟส สเปซ) มีเครื่องหมายเป็น r ดังนั้นเซลล์ที่จะเป็นไปได้อันทั้งหมดจะจัดเรียงตามลำดับ $r=1, 2, 3, \dots$ จึงสรุปได้ว่า

"สถานะของระบบหนึ่งในกลศาสตร์แบบเดิมสามารถอธิบายได้ด้วยการระบุด้วยเซลล์ r ในเฟส สเปซ ซึ่งเป็นที่จะพบพิกัดและโมเมนตัมของระบบนั้น"

การระบุสถานะของระบบใด ๆ ในกลศาสตร์แบบเดิม จึงคล้ายคลึงกับการระบุในกลศาสตร์ควอนตัมแต่มีความแตกต่างกันคือในกรณีแบบแผนเดิมจะเป็นจริงขึ้นอยู่กับขนาดของเซลล์ในเฟส สเปซ (หรือขนาดค่าคงที่ h_0) ที่จะเลือกใช้ ส่วนในแบบควอนตัมจะมีค่าซึ่งสัมพันธ์กับค่าคงที่ของพลังค์หรือ $h/2\pi$ ซึ่งมีค่านั่น

6.4 การแจกแจงความเร็วแบบแมกซ์เวลล์ (Maxwell velocity distribution)

พิจารณาก๊าซอุดมคติที่ถูกขังไว้ในภาชนะปริมาตร V และอยู่ในภาวะสมดุลมีอุณหภูมิสัมบูรณ์ T แก๊สนี้อาจประกอบด้วยโมเลกุลรูปแบบใดก็ได้ โดยเราสมมติว่าโมเลกุลเหล่านี้สอดคล้องกับเงื่อนไขที่สามารถอธิบายได้ในฟิสิกส์แบบเดิม ในหัวข้อ (6.5.3) เราจะทำการตรวจสอบช่วงของเงื่อนไขที่การอธิบายแบบนี้ยังคงเป็นจริงได้ เราพิจารณาโมเลกุลหนึ่งในจำนวนหลายโมเลกุลของแก๊สตามแบบแผนเดิม โมเลกุลนี้เป็นระบบเล็ก ๆ ที่สัมผัสเชิงความร้อนกับแหล่งความร้อนอุณหภูมิสัมบูรณ์ T จึงนำเอาการแจกแจงแบบบัญญัติมาใช้ได้ สมมติว่าแก๊สนี้มีโมเลกุลเป็นแบบอะตอมเดี่ยวโดยตัดค่าสนามจากแรงภายนอกทั้ง (เช่นความโน้มถ่วง) พลังงาน E ของโมเลกุลนี้จึงอยู่ในรูปของพลังงานจลน์เขียนได้เป็น

$$E = (1/2)mv^2 = \sum (1/2)p^2/m \quad \dots \dots \dots (6.37)$$

โดยที่ v คือความเร็ว และ $p=mv$ คือโมเมนตัมของโมเลกุลนี้ซึ่งมีมวล m และเราสมมติว่าแก๊สนี้เจือจางมากจนเข้าลักษณะเป็นแก๊สอุดมคติ ดังนั้นจึงไม่มีพลังงานศักย์เนื่องจากอันตรกิริยาระหว่างโมเลกุล ดังนั้นพลังงานของโมเลกุลนี้ ϵ ที่ใด ๆ ภายในภาชนะจึงไม่ขึ้นกับเวกเตอร์ของตำแหน่ง (r) ของโมเลกุลนี้

สถานะของโมเลกุลตัวนี้จึงอยู่ในพจน์ของพิกัดของตำแหน่งแบบ 3 มิติ x, y, z และองค์ประกอบของโมเมนตัมทั้งสามคือ p_x, p_y, p_z เราจะหาความน่าจะเป็น

เป็นที่พบโมเลกุลนี้อยู่ในช่วงระหว่าง $r+dr$ (หรือ พิกัด $x+dx$, $y+dy$ และ $z+dz$) และโมเมนตัมขณะอยู่ในพิกัดดังกล่าวในช่วง $p+dp$ (หรือ p_x+dp_x , p_y+dp_y และ p_z+dp_z) ช่วงของตำแหน่งและโมเมนตัมดังกล่าวแปรเปลี่ยนไปตามความจุของเฟส สเปซ ($dx dy dz dp_x dp_y dp_z = d^3r d^3p$) ซึ่งเราอาจให้ตัวย่อ

$$d^3r = dx dy dz$$

และ $d^3p = dp_x dp_y dp_z \dots\dots\dots (6.38)$

ที่แทนส่วนหนึ่งของความจุที่เป็นสเปซและส่วนหนึ่งของความจุที่เป็นโมเมนตัมตามลำดับ เมื่อนำเอาการแจกแจงแบบบัญญัติตามสมการ (5.49) ซึ่งมีความหนาแน่นของความน่าจะเป็น (probability density)

$$P_r \propto e^{-\beta E_r} \text{ หรือ } \exp[-\beta E_r]$$

มาใช้กับกรณีนี้ได้ความน่าจะเป็น $P(r,p) d^3r d^3p$ ที่โมเลกุลนี้อยู่ในตำแหน่งในช่วง r และ $r+dr$ และโมเมนตัมในช่วง p และ $p+dp$ จะได้คำตอบเป็น

$$P(r,p) d^3r d^3p \propto \exp(-\beta p^2/2m) d^3r d^3p \dots\dots (6.39)$$

โดยมี $\beta = (kT)^{-1}$ และมีพลังงานจลน์ของโมเลกุล $E = p^2/2m$ หรือ พิจารณาตามสมการ (6.37) เราแทน $p^2 = p^2$ และเห็นได้ชัดว่าในพจน์ของความเร็ว $v = p/m$ เราจะได้ความน่าจะเป็น $P'(r,v) d^3r d^3v$ ที่โมเลกุลนี้อยู่ในตำแหน่งระหว่าง r และ $r+dr$ และความเร็วระหว่าง v และ $v+dv$ มีค่า

$$P'(r,v) d^3r d^3v \propto \exp[-(1/2)\beta m v^2] d^3r d^3v \dots\dots (6.40)$$

โดยที่ $d^3v = dv_x dv_y dv_z$ และ $v^2 = v^2$

ความน่าจะเป็นตามสมการ (6.40) นี้เป็นกรณีทั่วไปซึ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับตำแหน่งและความเร็วของโมเลกุลใด ๆ ของแก๊ส ทำให้เราสามารถนำไปพิจารณาหาคำตอบในรูปแบบเฉพาะต่าง ๆ ได้เช่น เราอาจถามว่ามีโมเลกุลที่มีความเร็วอยู่ในช่วงเฉพาะใด ๆ หรือยิ่งกว่านั้น ถ้าแก๊สประกอบด้วยโมเลกุลต่างชนิดกันซึ่งมีผลต่าง (เช่น โมเลกุลของฮีเดียมและอาร์กอน) เราอาจถามว่ามีโมเลกุลของชนิดหนึ่งที่มีความเร็วในช่วงที่กำหนด เมื่อพิจารณาเฉพาะโมเลกุลที่ระบุ เราจึงต้องหา

$$f(v) d^3v = \text{จำนวนโมเลกุลเฉลี่ย (ของชนิดที่ระบุ) ต่อหน่วยปริมาตร} \\ \text{ที่มีความเร็วระหว่าง } v \text{ และ } v+dv \dots\dots\dots (6.41)$$

เนื่องจากมีแก๊สอุดมคติอยู่ N โมเลกุลที่เคลื่อนที่อย่างอิสระไม่มีอันตรกิริยาต่อกัน แก๊สนี้ประกอบเป็นกลุ่มของระบบโมเลกุลที่คล้ายคลึงกันเชิงสถิติ ซึ่งมีจำนวนเป็นเศษส่วนกำหนดด้วยความน่าจะเป็น (สมการ 6.40) ที่จะอยู่ในตำแหน่ง r และ

$r+dr$ และความเร็วยระหว่าง v และ $v+dv$ ดังนั้นจำนวนเฉลี่ย $f(v)d^3v$ ในสมการ(6.41)จึงหาได้จากการคูณความน่าจะเป็น(สมการ 6.40)กับ N (หรือจำนวนโมเลกุลชนิดนี้ทั้งหมด)แล้วหารด้วยปริมาตร d^3r ดังนั้น

$$f(v)d^3v = N P'(r,v)d^3rd^3v / d^3r$$

$$\text{หรือ } f(v)d^3v = C \exp[-(1/2)\rho m v^2] d^3v \quad \dots\dots(6.42)$$

โดยที่ C คือ ค่าคงที่ของสัดส่วน และ $\rho=(kT)^{-1}$ สมการ(6.42)มีชื่อว่า"การแจกแจงความเร็วแบบแมกซ์เวลล์"ซึ่งตั้งตามผู้คิดคือแมกซ์เวลล์(James Clerk Maxwell)ในปี ค.ศ.1859 เป็นที่น่าสังเกตว่าความน่าจะเป็น P' ในสมการ(6.40)หรือค่าเฉลี่ย(f)ในสมการ(6.42)ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตำแหน่ง r ของโมเลกุลซึ่งเป็นจริงเนื่องจากความสมมาตรโดยที่โมเลกุลหนึ่ง ๆ อยู่ที่ใดก็ได้ในสเปซซึ่งไม่มีสนามของแรงภายนอกผ่านเข้ามาและที่น่าสังเกตอีกอย่างก็คือ P' (หรือ f) ขึ้นอยู่เพียงกับขนาดของ v โดยไม่ขึ้นกับทิศทางนั่นคือ

$$f(v) = f(v) \quad \dots\dots\dots(6.43)$$

โดยที่ $v =$ ค่าสัมบูรณ์ของ v ซึ่งเหมือนกันเนื่องจากความสมมาตรพิจารณาทิศทางใดก็ได้ทราบเท่าที่ภาชนะ(รวมถึงศูนย์กลางมวลของแก๊สทั้งหมด)ยังคงอยู่หนึ่งการคำนวณหาค่าคงที่ C

ค่าคงที่ C อาจคำนวณได้ดังต่อไปนี้ รวมสมการ(6.42)ทุกความเร็วที่จะเป็นไปได้ ซึ่งจะมีค่าเท่ากับ"จำนวนเฉลี่ยทั้งหมด" n โมเลกุล(ของแก๊สที่กำลังพิจารณา)ต่อหน่วยปริมาตร ดังนั้น

$$C \int \exp[-(1/2)\rho m v^2] d^3v = n \quad \dots\dots\dots(6.44)$$

$$\text{หรือ } C \iiint \exp[-(1/2)\rho m (v_x^2 + v_y^2 + v_z^2)] dv_x dv_y dv_z = n$$

ดังนั้น

$$C \iiint \exp[-\rho m v_x^2 / 2] \cdot \exp[-\rho m v_y^2 / 2] \cdot \exp[-(\rho m v_z^2 / 2)] dv_x dv_y dv_z = n$$

หรือ

$$C \int_{-\infty}^{\infty} \exp[-\rho m v_x^2 / 2] dv_x \cdot \int_{-\infty}^{\infty} \exp[-\rho m v_y^2 / 2] dv_y \cdot \int_{-\infty}^{\infty} \exp[-(\rho m v_z^2 / 2)] dv_z = n$$

โดยแต่ละอินทิกรัลมีค่าเหมือนกัน[ดูภาคผนวกประกอบ]แบบ

$$\int_{-\infty}^{\infty} \exp[-\rho m v_x^2 / 2] dv_x = [\pi / (\rho m / 2)]^{1/2} = [2\pi / (\rho m)]^{1/2}$$

ดังนั้น

$$C = n[\rho m / (2\pi)]^{3/2} \dots \dots \dots (6.45)$$

และ

$$f(v)d^3v = n[\rho m / (2\pi)]^{3/2} \exp[-(1/2)\rho m v^2] d^3v \dots \dots (6.46)$$

กรณีโมเลกุลแบบหลายอะตอม (Polyatomic molecules)

ถ้าแก๊สที่กำลังพิจารณาไม่ใช่โมเลกุลแบบอะตอมเดี่ยว ภาชนะที่เงื่อนไขในหัวข้อนี้การเคลื่อนที่ของศูนย์กลางมวลของโมเลกุลนี้จึงยังคงใช้การประมาณแบบแผนเดิมได้แม้การเคลื่อนที่ภายในโมเลกุลเนื่องจากการหมุนและการสั่นของศูนย์กลางมวลปรกติต้องใช้กลศาสตร์ควอนตัมมาอธิบาย สถานะของโมเลกุลนี้จึงอธิบายด้วยพิกัด r และโมเมนตัม p ที่เป็นไปได้ของศูนย์กลางมวล และใช้สถานะทางควอนตัม s บ่งบอกการเคลื่อนที่ภายในโมเลกุล ดังนั้นพลังงานของโมเลกุลนี้จึงมีค่า

$$E = p^2 / 2m + E_{i,n,s} \dots \dots \dots (6.47)$$

โดยที่พจน์แรกทางขวาคือพลังงานจลน์ซึ่งเกิดจากการเคลื่อนที่ของศูนย์กลางมวล และพจน์ที่สองคือพลังงานภายในโมเลกุลที่เกิดจากการหมุนและการสั่นในสถานะ s เมื่อนำการแจกแจงแบบบัญญัติมาใช้จะได้น่าจะเป็น $P_{i,n,s}(r,p)d^3rd^3p$ ที่โมเลกุลนี้จะอยู่ในสถานะที่ศูนย์กลางมวลอยู่ที่ตำแหน่ง r และ $r+dr$ และโมเมนตัมในช่วง p และ $p+dp$ โดยการเคลื่อนที่ภายในโมเลกุลกำหนดเป็นสถานะ s นั่นคือ

$$P_{i,n,s}(r,p)d^3rd^3p \propto \exp[-\rho(p^2/2m + E_{i,n,s})] d^3rd^3p \\ \propto \exp[-\rho p^2/2m] d^3rd^3p \cdot \exp[-\rho E_{i,n,s}] \dots (6.48)$$

การคำนวณหาความน่าจะเป็น $P_{i,n,s}(r,p)d^3rd^3p$ ซึ่งศูนย์กลางมวลอยู่ที่ตำแหน่ง r และ $r+dr$ และโมเมนตัมในช่วง p และ $p+dp$ (โดยไม่คำนึงลำดับสถานะของโมเลกุลจากการเคลื่อนที่ภายในโมเลกุล) ทำได้โดยการรวมสมการ(6.48) ทุกสถานะ s ของโมเลกุลที่จะเป็นไปได้ทั้งหมดแต่เนื่องจากสมการ(6.48) เป็นผลคูณของสองตัวประกอบ ผลรวมของค่าที่จะเป็นไปได้ทั้งหมดของตัวประกอบที่สองให้ค่าออกมาเป็นค่าคงที่คูณกับตัวประกอบตัวแรก ดังนั้นผลลัพธ์ของสมการ(6.48) จึงลดรูปลงเป็นสมการในแบบสมการ(6.39) ที่ใช้อธิบายศูนย์กลางมวลของโมเลกุล ดังนั้นสมการ(6.40) และการแจกแจงความเร็วแบบแมกซ์เวลล์สมการ(6.42) จึงเป็นคำตอบทั่วไปซึ่งยังคงเป็นจริงสำหรับการอธิบายการเคลื่อนที่ของศูนย์กลางมวลของแก๊สที่เป็นโมเลกุลแบบหลายอะตอม

6.5 พิจารณาการแจกแจงแบบแมกซ์เวลล์

จากการแจกแจงความเร็วแบบแมกซ์เวลล์ตามสมการ (6.42) เราสามารถนำมาพิจารณาหาการแจกแจงความเร็วเฉลี่ยและอัตราเร็วที่จะเป็นไปได้ของโมเลกุลแก๊ส ค่าเหล่านี้สามารถทดลองหาได้แต่ในหัวข้อนี้เราจะพิจารณาหาในเชิงสถิติ

6.5.1 การแจกแจงส่วนประกอบของความเร็ว

(Distribution of a velocity component)

สมมุติเราสนใจส่วนประกอบของความเร็วของโมเลกุลหนึ่งในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง เช่น ทิศ x เราต้องใช้ปริมาณต่อไปนี้จะพิจารณากับโมเลกุลชนิดหนึ่งที่กำหนดให้คือ ให้

$g(v_x)dv_x$ แทนค่าเฉลี่ยของจำนวนโมเลกุลต่อปริมาตรที่มีส่วนประกอบของความเร็วในทิศ x ซึ่งอยู่ในช่วง v_x และ $v_x + dv_x$ (โดยไม่คำนึงถึงค่าของส่วนประกอบของความเร็วอื่น ๆ) เราสามารถหาค่านี้ได้โดยรวมทุกโมเลกุลที่มีส่วนประกอบของความเร็วในแนวแกน x ในช่วงนี้ นั่นคือจะได้

$$g(v_x)dv_x = \int_y \int_z f(v) d^3v$$

โดยที่ผลรวม (หมายถึงการอินทิเกรต) ขยายถึงส่วนประกอบของความเร็วในแนวแกน y และ z ที่จะเป็นไปได้ทั้งหมดของโมเลกุลทั้งหลายด้วย ดังนั้นสมการ (6.42) จะได้ผลลัพธ์เป็น

$$g(v_x)dv_x = C \int_y \int_z \exp[-(1/2)\rho m(v_x^2 + v_y^2 + v_z^2)] dv_y dv_z$$

หรือ

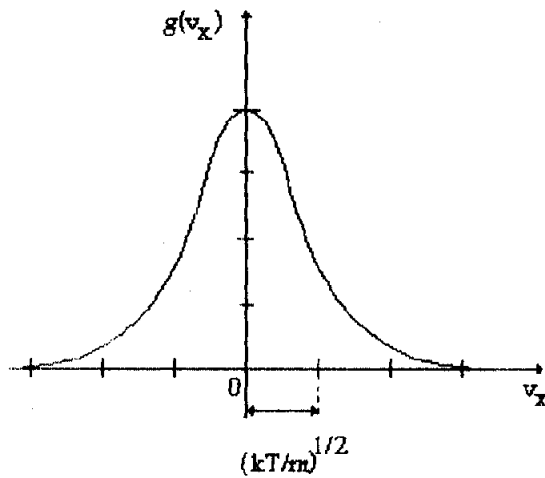
$$g(v_x)dv_x = C' \exp[-(1/2)\rho m v_x^2] dv_x \dots\dots\dots (6.49)$$

โดยการอินทิเกรตทุกค่าที่เป็นไปได้ของ v_y และ v_z ให้ค่าคงที่ซึ่งเราสามารถรวมเป็น C' เป็นค่าคงที่ใหม่ โดยค่า C' นี้สามารถคำนวณหาได้จากการนำค่าเฉลี่ยของจำนวนโมเลกุลต่อปริมาตรทั้งหมดมารวมกันเท่ากับค่า n นั่นคืออาศัยเงื่อนไขจะได้

$$\int_{+\infty}^{-\infty} g(v_x)dv_x = C' \int_{+\infty}^{-\infty} \exp[-(1/2)\rho m v_x^2] dv_x = n$$

ซึ่งจะได้

$$C' = n[\rho m / (2\pi)]^{1/2} \dots\dots\dots (6.50)$$

รูปที่ 6.6 การแจกแจงแบบแมกซ์เวลล์แสดงค่าเฉลี่ย $g(v_x)dv_x$ ของจำนวนโมเลกุลต่อปริมาตรซึ่งมีส่วนประกอบของความเร็วในช่วง v_x และ v_x+dv_x

ผลลัพธ์ตามสมการ(6.49)แสดงองค์ประกอบความเร็ว v_x ซึ่งแจกแจงไปอย่างสมมาตรรอบ ๆ ค่า $v_x=0$ ดูรูปที่ 6.6 ค่าเฉลี่ยขององค์ประกอบความเร็วใด ๆ ของโมเลกุลหนึ่งจึงมีค่าเป็นศูนย์เสมอ นั่นคือ

$$v_{x,ave} = 0 \dots\dots\dots (6.51)$$

ซึ่งเป็นจริงเนื่องจากความสมมาตรขององค์ประกอบความเร็วในแกน x ของโมเลกุลใด ๆ มีค่าไปทางบวกพอ ๆ ก็กับไปทางลบ เมื่อใช้สถิติหาค่าเฉลี่ยจะได้

$$v_{x,ave} = (1/n) \int_{-\infty}^{\infty} g(v_x) v_x dv_x$$

ในที่นี้ตัวถูกอินทิเกรต(integrand)เป็นฟังก์ชันคี่ของ v_x (หมายถึงจะให้เครื่องหมายตรงข้ามเมื่อ v_x มีเครื่องหมายตรงข้าม) เพราะ $g(v_x)$ เป็นฟังก์ชันคู่ของ v_x (เครื่องหมายไม่เปลี่ยนเมื่อ v_x มีเครื่องหมายตรงข้ามเนื่องจากขึ้นกับ v_x^2) ดังนั้นจึงมีผลทำให้ค่าตัวถูกอินทิเกรตจาก $+v_x$ และ $-v_x$ หักล้างซึ่งกันและกัน ให้สังเกตว่า $g(v_x)$ มีค่าสูงสุดเมื่อ $v_x=0$ และมีค่าลดลงอย่างรวดเร็ว

เมื่อ $|v_x|$ มีค่าเพิ่มขึ้น และจะมีค่าน้อยจนตัดทิ้งได้เมื่อ $|\rho m v_x^2| \gg 1$ นั่นคือ
 ถ้า $|v_x| \gg (kT/m)^{1/2}$ $g(v_x) \rightarrow 0$ ..... (6.52)

ดังนั้นการแจกแจง $g(v_x)$ จึงมีค่าสูงขึ้นใกล้ ๆ $v_x = 0$ ถ้าอุณหภูมิสัมบูรณ์ T มีค่า
 ลดลง นั้นมีผลให้เห็นจริงว่าพลังงานจลน์เฉลี่ยของโมเลกุลหนึ่งมีค่าน้อยลงมาก
 เมื่อ $T \rightarrow 0$

ในทำนองเดียวกันกับการหาค่าตอบขององค์ประกอบความเร็ว v_x และ v_y
 จะได้ค่าเหมือนกันโดยอาศัยลักษณะความสมมาตร

6.5.2 การแจกแจงอัตราเร็วของโมเลกุล

(Distribution of molecular speeds)

พิจารณาโมเลกุลชนิดหนึ่งซึ่งมีปริมาณที่เราสนใจคือ

$F(v)dv$ = ค่าเฉลี่ยของโมเลกุลต่อปริมาตรที่มีอัตราเร็ว $v = |v|$ ในช่วงระหว่าง
 v และ $v+dv$ เราจะหาปริมาณนี้ได้โดยรวมทุกโมเลกุลซึ่งมีอัตราเร็วในช่วงนี้
 โดยไม่คำนึงถึงทิศทางของความเร็ว ดังนั้น

$$F(v)dv = \int f(v) d^3v \quad \dots\dots\dots (6.53)$$

โดยที่เครื่องหมาย ' (prime) หลังอินทิกรัลบ่งบอกว่าการอินทิเกรตนั้นทำตลอดทุก
 ความเร็วที่สอดคล้องกับเงื่อนไข

$$v < |v| < v+dv$$

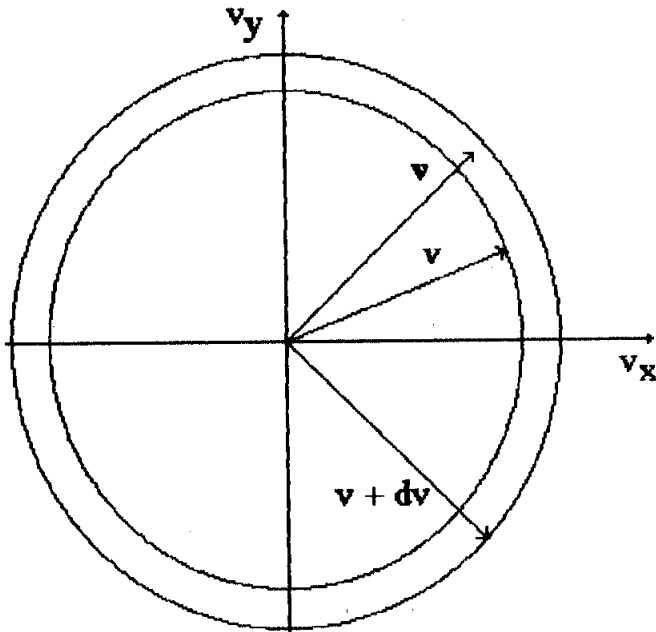
โดยหมายถึงอินทิเกรตทุกเวกเตอร์ความเร็วซึ่งสิ้นสุดลงที่เปลือกของทรงกลมซึ่ง
 มีรัศมีภายใน v และภายนอก $v+dv$ จากรูปที่ 6.7 ทั้งนี้เมื่อพิจารณาว่า dv เป็น
 ปริมาณที่น้อยมากและ $f(v)$ ขึ้นอยู่กับขนาดของ v ดังนั้นฟังก์ชัน $f(v)$ จึงพอถือ
 ได้ว่ามีค่าคงที่ขนาด $f(v)$ ตลอดทุกโดเมนของการอินทิเกรตในสมการ (6.53)
 ดังนั้นเราจึงเอาออกนอกอินทิกรัลได้ ส่วนอินทิกรัลที่เหลือก็คือปริมาตรในสเปซ
 ของความเร็วในช่วงของทรงกลมรัศมี v และความหนา dv ปริมาตรนี้มีค่าเท่า
 กับพื้นที่ $4\pi v^2$ ของเปลือกทรงกลมคูณด้วยความหนา dv ดังนั้นสมการ (6.53)
 จึงอยู่ในรูป

$$F(v)dv = 4\pi f(v)v^2 dv \quad \dots\dots\dots (6.54)$$

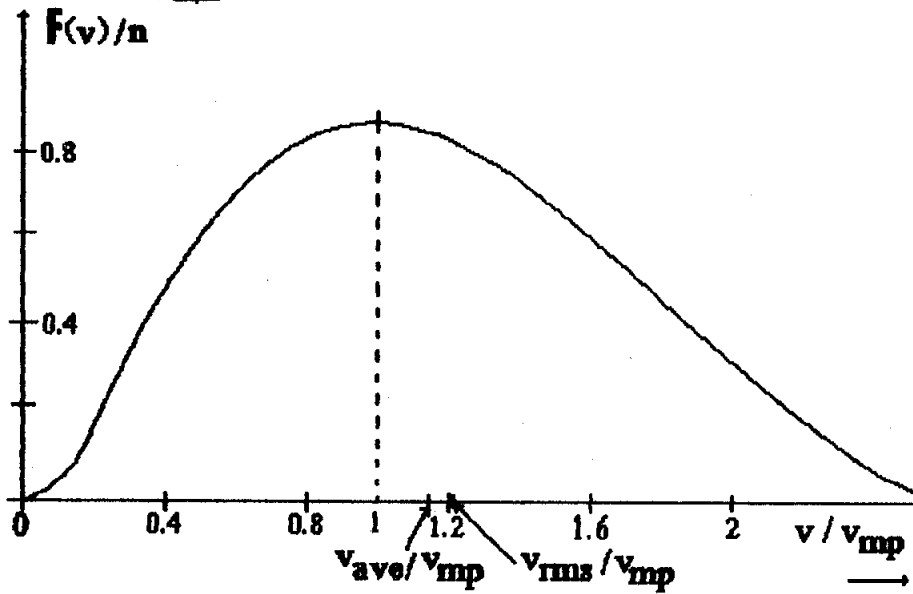
ใช้สมการ (6.42) จะได้

$$F(v)dv = 4\pi C \exp[-(1/2)\rho m v^2] v^2 dv \quad \dots\dots (6.55)$$

โดยที่ C หาได้จากสมการ (6.45) ความสัมพันธ์ในสมการ (6.55) นี้คือ *การแจก
 แจกอัตราเร็วของแมกซ์เวลล์* (Maxwell distribution of speed) เป็นที่
 น่าสังเกตว่าเมื่อ v มีค่าเพิ่มขึ้นตัวประกอบยกกำลังจะมีค่าลดลงแต่ปริมาตรของ

รูปที่ 6.7 สเปซความเร็วแบบ
2 มิติ ส่วนมิติ v_x ชี้ขึ้นตั้งฉาก
กระดาษ เปลือกทรงกลมทุก
โมเลกุลที่มีความเร็ว v โดยที่
 $v < |v| < v + dv$

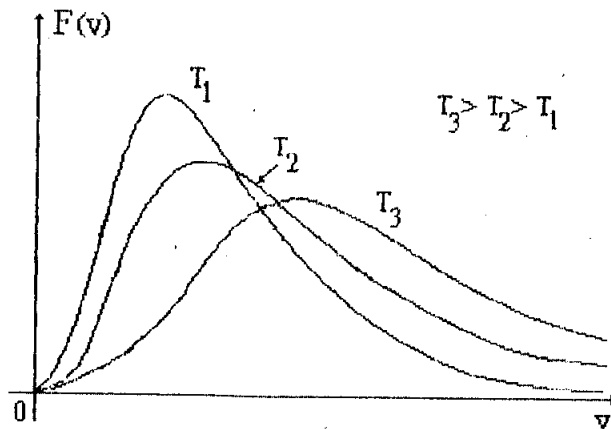
รูปที่ 6.8 การแจกแจงแบบแมกซ์เวลล์แสดงค่าเฉลี่ย
 $F(v)dv$ ของโมเลกุลต่อปริมาตร ที่มีอัตราเร็วระหว่าง
 v และ $v+dv$ อัตราเร็ว v ในที่นี้อยู่ในพจน์ของอัตราเร็ว
ที่จะเป็นไปได้สูงสุด $v_{mp} = (2kT/m)^{1/2}$ ในรูปยังแสดง
อัตราเร็วเฉลี่ย v_{ave} และรากที่สองของอัตราเร็วยก
กำลังสองเฉลี่ย $v_{rms} = (v_{ave}^2)^{1/2}$

เฟสแปรที่โมเลกุลเป็นส่วนกับ v^2 ก็จะมีค่าเพิ่มขึ้น ผลลัพธ์ก็ได้จากผลคูณของค่าเหล่านี้และค่าสูงสุดที่ได้มีลักษณะเนินสูงเรียบให้ดูรูปที่ 6.8

เมื่อเรารวม $F(v)dv$ ตลอดทุกค่าอัตราเร็วที่จะเป็นไปได้ทั้งหมด $v=|v|$ ผลที่ได้ก็คือจำนวนเฉลี่ยทั้งหมด n (โมเลกุลต่อปริมาตร) นั่นคือ

$$\int_0^{\infty} F(v)dv = n \quad \dots\dots\dots (6.56)$$

ขีดจำกัดล่างของอินทิกรัลบอกถึงความจริงที่ว่าตามนิยามของอัตราเร็ว $v = |v|$ ของโมเลกุลไม่ติดลบ

รูปที่ 6.9 กราฟเปรียบเทียบโดยประมาณการแจกแจงอัตราเร็วของโมเลกุลแบบแมกซ์เวลล์เป็นฟังก์ชันขึ้นกับอุณหภูมิ

เมื่อนำ $F(v)$ ซึ่งเป็นฟังก์ชันขึ้นกับอัตราเร็ว v ที่อุณหภูมิต่าง ๆ มาเขียนกราฟจะได้ดังรูปที่ 6.9 ที่อัตราเร็ว $v=v_{mp}$ ซึ่ง $F(v)$ มีค่าสูงสุดเราเรียกว่าเป็น อัตราเร็วที่จะเป็นไปได้สูงสุด ซึ่งหาได้จาก $dF/dv = 0$ ดังนั้นเมื่อนำสมการ(6.55)มาใช้ตามเงื่อนไขจะได้

$$-\beta m v (\exp[-(1/2)\beta m v^2])v^2 + (\exp[-(1/2)\beta m v^2])2v = 0$$

ดังนั้น

$$v_{mp} = (\beta m / 2)^{-1/2} = (2kT/m)^{1/2} \quad \dots\dots\dots (6.57)$$

ตัวอย่าง

กรณี แก๊สไนโตรเจน (N_2) ที่อุณหภูมิห้องหรือ $T \sim 300$ K เนื่องจากน้ำหนักโมเลกุล (molecular weight) ของ N_2 มีค่า 28 และเลขอาโวกาโดรมีค่าเท่ากับ 6×10^{23} โมเลกุล/กิโลโมล มวลของโมเลกุล N_2 มีค่า

$$m \sim 28 / (6 \times 10^{23}) = 4.6 \times 10^{-26} \text{ kg}$$

ดังนั้นตามสมการ (6.57) เราใช้ค่าคงที่ของโบลต์ซมันน์

$$k = 1.38 \times 10^{-23} \text{ จูล / (โมเลกุล เคลวิน)}$$

จะได้ผลลัพธ์ของอัตราเร็วที่จะเป็นไปได้สูงสุดของโมเลกุล N_2 คือ

$$v_{\text{max}} \sim (2 \times 1.38 \times 10^{-23} \times 300 / 4.6 \times 10^{-26})^{1/2} \text{ เมตร/วินาที}$$
$$\sim 424 \text{ เมตรต่อวินาที}$$

ซึ่งเป็นตัวเลขขนาดอัตราเร็วของเสียงในแก๊ส

6.5.3 ความถูกต้องของการอธิบายแก๊สแบบแผนเดิม

ต่อไปนี้จะตรวจสอบว่าภายใต้เงื่อนไขอย่างไรที่การอธิบายแก๊สอุดมคติและการแจกแจงความเร็วของแมกซ์เวลล์ในแบบแผนเดิมจะถูกต้องเป็นจริง ซึ่งเกณฑ์ (criterion) ของความถูกต้องคือเงื่อนไขตามสมการ (6.34) ซึ่งพิจารณาจากหลักแห่งความไม่แน่นอนของไฮเซนเบิร์ก ถ้าสอดคล้องตามสมการ (6.34) แล้วการอธิบายแบบแผนเดิมถือว่าใช้ได้เป็นจริงเพราะไม่มีการอธิบายซึ่งขัดกับขอบเขตจำกัดในแนวคิดตามทฤษฎีควอนตัม เนื่องจากเราสนใจค่าของขนาด เราจึงพิจารณาแนวทางการประมาณค่าซึ่งอยู่ในสมการ (6.34) ขนาดของ p_0 หรือโมเมนตัมของโมเลกุลหนึ่งซึ่งมีมวล m เป็นแก๊สที่มีอุณหภูมิ T ที่จะพบว่ามีค่าของอัตราเร็วที่จะเป็นไปได้มากที่สุดเป็น v_{max} ดังนั้นตามสมการ (6.57) จะได้

$$p \sim mv_{\text{max}} = (2mkT)^{1/2}$$

จะได้ความยาวคลื่นเดอบรอกลีของโมเลกุลนี้มีค่าตามสมการ

$$\text{ความยาวคลื่นเดอบรอกลี} = h/2\pi p \sim h/[2\pi(2mkT)^{1/2}] \dots\dots 6.59$$

การอธิบายแบบแผนเดิมจะพิจารณาโมเลกุลต่าง ๆ ที่สามารถสังเกตเห็นได้มีความแตกต่างกัน (distinguishable) ซึ่งเคลื่อนที่ไปในทางที่กำหนดได้แน่นอน แนวคิดนี้จะ เป็นจริงถ้าไม่เข้าสู่ขอบเขตที่ต้องใช้กลศาสตร์ควอนตัมมาอธิบายที่บ่งชี้ว่าอนุภาคต้องอยู่ในบริเวณที่ไม่โตไปกว่าระยะ s ซึ่งเป็นระยะห่างระหว่างโมเลกุลที่อยู่ใกล้กันที่สุด นั่นคือการอธิบายแบบแผนเดิมต้องเป็นไปตามสมการ (6.34) นั่นคือ

$$s \gg \text{ความยาวคลื่นเดอบรอกลี} \dots\dots\dots (6.60)$$

ถ้าหากไม่เป็นไปตามนี้ต้องใช้กลศาสตร์ควอนตัมอธิบายเนื่องจากเราไม่สามารถสังเกตเห็นความแตกต่างของโมเลกุลทั้งหลายได้ การประมาณค่า s หรือระยะห่างระหว่างโมเลกุลที่อยู่ใกล้ชิดกันที่สุดได้จากการพิจารณาว่าแต่ละโมเลกุลเป็นศูนย์กลางของลูกบาศก์เล็ก ๆ ซึ่งมีแต่ละด้านยาว s ลูกบาศก์เหล่านี้รวมกันเป็นปริมาตร V ของแก๊สที่มี N โมเลกุล ดังนั้น

$$s^3 \cdot N = V$$

หรือ
$$s = (V/N)^{1/3} = (1/n)^{1/3} \dots\dots\dots (6.61)$$

โดย $n=N/V$ คือจำนวนโมเลกุลต่อปริมาตร เงื่อนไขตามสมการ(6.60)สำหรับการเป็นจริงของการอธิบายแบบแผนเดิมจึงกลายเป็น

$$\begin{aligned} (\text{ความยาวคลื่นเดอบรอยล์} / s) \sim h \cdot n^{1/3} / [2\pi(2mkT)^{1/2}] \\ \ll 1 \dots\dots (6.62) \end{aligned}$$

นี้แสดงให้เห็นว่าการประมาณแบบแผนเดิมจะถูกต้องถ้าแก๊สเจือจางพอที่จะให้ n มีค่าน้อยหรือถ้าอุณหภูมิ T มีค่าสูงพอและถ้ามวล m ของโมเลกุลไม่เล็กเกินไป ตัวอย่างการประมาณเชิงตัวเลข

การประมาณค่าของ s กรณีแก๊สฮีเลียม(helium=He)ที่อุณหภูมิห้อง และความดันบรรยากาศ(760 mmHg) จากสิ่งที่กำหนดให้ดังกล่าวจะมีพารามิเตอร์ที่เกี่ยวข้องคือ

$$\begin{aligned} \text{ความดันเฉลี่ย} &= p_{\text{v.v.}} = 760 \text{ mmHg} \\ &= 1.013 \times 10^5 \text{ นิวตันต่อตารางเมตร} \end{aligned}$$

$$\text{อุณหภูมิ } T = 300 \text{ K}$$

ส่วนค่าคงที่ของโบลต์ซมันน์ $k=1.38 \times 10^{-23}$ จูล/(โมเลกุล เคลวิน) เราจะได้

$$kT = 4.14 \times 10^{-21} \text{ จูล/โมเลกุล}$$

มวลของหนึ่งโมเลกุล

$$\begin{aligned} m &= 4 / (6 \times 10^{23}) \text{ g} \\ &\sim 6.6 \times 10^{-24} \text{ g} = 6.6 \times 10^{-27} \text{ กิโลกรัม} \end{aligned}$$

จากสมการแสดงสถานะของแก๊สอุดมคติ จะได้

$$n = p_{\text{v.v.}} / kT = 2.5 \times 10^{25} \text{ โมเลกุลต่อลูกบาศก์เมตร}$$

ดังนั้น จากสมการ(6.59)และ(6.61)จะได้

$$\text{ความยาวคลื่นเดอบรอยล์ของแก๊สฮีเลียม} \sim 0.14 \text{ \AA (angstroem)}$$

และ
$$s \sim 33 \text{ \AA}$$

โดยที่ $1 \text{ \AA} = 10^{-10} \text{ m}$ ซึ่งสอดคล้องตามสมการ(6.60)ดังนั้นจึงสามารถอธิบาย

ตามแบบแผนเดิมได้ แก๊สส่วนใหญ่มีน้ำหนักโมเลกุลมากกว่านี้จึงมีค่าความยาวคลื่นเดอบรอรีน้อยกว่านี้ ดังนั้นค่าที่ได้จึงสอดคล้องกับเงื่อนไขสมการ (6.60)

กรณีอื่น ๆ พิจารณาอิเล็กตรอนตัวนำ (conduction electrons) ในโลหะ เช่นทองแดง ในการประมาณครั้งแรกอันตรกิริยาระหว่างอิเล็กตรอนเหล่านี้ อาจตัดทิ้งได้ ดังนั้นจึงประพฤติตัวเป็นเหมือนแก๊สอุดมคติแต่ค่าพารามิเตอร์ต่าง ๆ มีค่าแตกต่างไปมากจากกรณีที่แล้ว เนื่องจากมวลของอิเล็กตรอนมีค่าน้อยมากโดยมีค่าประมาณ 10^{-30} kg หรือน้อยกว่าอะตอม He ประมาณ 7,300 เท่า จึงทำให้ได้ค่าความยาวคลื่นเดอบรอรีมีค่าโตมาก

$$\text{ความยาวคลื่นเดอบรอรีของอิเล็กตรอน} = h/[2\pi(2mkT)^{1/2}] \\ \sim 0.14 \times (7,300)^{1/2} = 11.96 \text{ \AA}$$

เนื่องจากเราประมาณได้ว่ามีอิเล็กตรอนตัวนำเพียงตัวเดียวต่ออะตอมในโลหะนี้ และระยะระหว่างอะตอมมีค่าประมาณ $2 \text{ \AA}$ หรือ $s \sim 2 \text{ \AA}$ ดังนั้นจะเห็นว่าระยะระหว่างอะตอมมีค่าน้อยกว่ากรณีของแก๊ส He มาก นั่นคืออิเล็กตรอนในโลหะนี้รวมตัวกันอยู่อย่างหนาแน่น จากการประมาณแสดงให้เห็นว่าไม่สอดคล้องกับเงื่อนไขตามสมการ (6.60) ดังนั้นจึงอธิบายอิเล็กตรอนในโลหะนี้ด้วยกลศาสตร์แบบแผนเดิมไม่ได้ ต้องอธิบายด้วยกลศาสตร์ควอนตัมจึงจะถูกต้องซึ่งจะมีการนำหลักการกีดกันเพาลี (Pauli exclusion principle) มาใช้กับอิเล็กตรอนดังกล่าวนี้

6.6 ทฤษฎีบทการแบ่งส่วนที่เท่ากัน

(The equipartition theorem)

ถ้าระบบ A อยู่ในภาวะสมดุลเชิงความร้อนกับแหล่งความร้อนที่มีอุณหภูมิสัมบูรณ์ $T=1/k\theta$ จะได้ว่าความน่าจะเป็น P_r ที่จะพบระบบนี้ในสถานะ r ซึ่งมีพลังงาน E_r กำหนดตามสมการ (5.45a) นั่นคือ

$$P_r \propto e^{-\beta E_r} \dots \dots \dots (6.63)$$

ในที่นี้สถานะ r หมายถึงเซตใด ๆ ของเฟส สเปซซึ่งพิกัดและโมเมนตัมของ A มีค่า $(q_1, \dots, q_r; p_1, \dots, p_r)$ สอดคล้องกับพลังงาน E_r ซึ่งแทนพลังงาน E ของระบบซึ่งมีพิกัดและโมเมนตัมค่าดังกล่าว นั่นคือ

$$E_r = E(q_1, \dots, q_r; p_1, \dots, p_r) \dots \dots \dots (6.64)$$

เนื่องจากพลังงานของ A เป็นฟังก์ชันของพิกัดและโมเมนตัม

เราจะเปลี่ยนรูปการแจกแจงแบบบัญญัติตามสมการ (6.63) ให้อยู่ในรูปของความหนาแน่นของความน่าจะเป็นได้โดยให้

$$P(q_1, \dots, q_r; p_1, \dots, p_r) dq_1 \dots dq_r dp_1 \dots dp_r$$

= ความน่าจะเป็นที่ระบบ A ซึ่งสัมพันธ์กับแหล่งความร้อนถูกพบว่ามีพิกัดแรกอยู่ในช่วงระหว่าง q_1 และ $q_1 + dq_1, \dots$, พิกัด f อยู่ในช่วงระหว่าง q_r และ $q_r + dq_r$ และโมเมนต์ัมแรกอยู่ในช่วงระหว่าง p_1 และ $p_1 + dp_1, \dots$, โมเมนต์ัมที่ f อยู่ในช่วงระหว่าง p_r และ $p_r + dp_r$ ..... (6.65)

ในที่นี้เราสมมุติว่า dq_1 และ dp_1 มีขนาดเล็กที่ทำให้พลังงาน E ของระบบ A ไม่เปลี่ยนไปให้สังเกตได้เมื่อ q_1 เปลี่ยนไปด้วยปริมาณ dq_1 หรือ p_1 เปลี่ยนไปด้วยปริมาณ dp_1 แต่อย่างไรก็ตามเราสมมุติว่าให้โตกว่าช่วงเล็ก ๆ ที่เราแบ่งเป็นเฟส สเปซ นั่นคือ $dq_1 \gg \delta q_1$ และ $dp_1 \gg \delta p_1$ ทำให้ส่วนที่เป็นปริมาณ $(dq_1 \dots dq_r dp_1 \dots dp_r)$ ของเฟส สเปซจึงประกอบด้วยเซลล์จำนวนมาก โดยมีปริมาณแต่ละเซลล์เป็น $(\delta q_1 \dots \delta q_r \delta p_1 \dots \delta p_r) = h_0^f$ ให้ดูรูปที่ 6.10 ประกอบ แต่ละเซลล์จะมีพลังงานของ A และความน่าจะเป็นตามสมการ (6.63) มีค่าใกล้เคียงกัน ดังนั้นความน่าจะเป็นตามสมการ (6.65) ที่จะพบ A ในเซลล์ที่กำหนดให้ในเฟสสเปซหาได้จากคูณสมการ (6.63) ด้วย $(dq_1 \dots dp_r) / h_0^f$ ของเซลล์เหล่านั้นทั้งหมด จะได้

$$P(q_1, \dots, p_r) dq_1 \dots dp_r \propto e^{-\beta E} (dq_1 \dots dp_r) / h_0^f$$

หรือ

$$P(q_1, \dots, p_r) dq_1 \dots dp_r \propto C e^{-\beta E(q_1, \dots, p_r)} (dq_1 \dots dp_r) \dots \dots \dots (6.67)$$

โดยที่ C คือ ค่าคงที่ของสัดส่วน (ซึ่งรวมค่าคงที่ h_0^f) ซึ่งเราสามารถหาได้จากเงื่อนไขปรกติ นั่นคือ

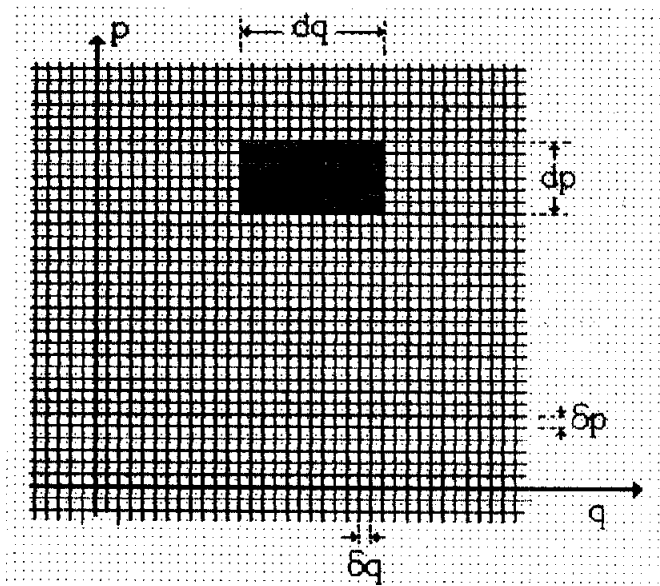
$$\int P(q_1, \dots, p_r) dq_1 \dots dp_r = 1$$

โดยอินทิเกรตตลอดอวกาศของเฟส สเปซที่ประกอบกันเป็นระบบ A ดังนั้นจะได้

$$C \int e^{-\beta E(q_1, \dots, p_r)} dq_1 \dots dp_r = 1 \dots \dots \dots (6.68)$$

ในสมการ (6.68) เราก็จะได้ค่า C ตามต้องการ

ที่นี่เราจะนำเอาสิ่งที่เราได้มาข้างบนนี้มาหาที่มาของทฤษฎีบทการแบ่งส่วนที่เท่ากันโดยการพิจารณาว่าระบบใด ๆ ที่อธิบายด้วย f พิกัด $q_1, \dots, q_r$ และ f โมเมนต์ัมที่คล้องจอง $p_1, \dots, p_r$ ระบบนี้จะมีพลังงาน E_r เป็นฟังก์ชันของ

รูปที่ 6.10 เฟส สเปซแบบ 2 มิติ ซึ่งแบ่งเป็นหลายเซลล์ แต่ละเซลล์มีปริมาตร $oqop=h_o$ พื้นที่แลเงาเป็นส่วนที่มีปริมาตรขนาด $dqdp$ ซึ่งประกอบด้วยหลายเซลล์

ตัวแปรเหล่านี้ นั่นคือ

$$E_r = E(q_1, \dots, p_r)$$

ซึ่งมักจะมีการติดต่อไปนั่นคือ

$$E_r = E_1(p_1) + E'(q_1, \dots, p_r) \dots \dots (6.69)$$

โดยที่ E_1 เป็นฟังก์ชันของโมเมนตัม p_1 เท่านั้น ส่วน E' ขึ้นอยู่กับทุกพิกัดและโมเมนตัมยกเว้น p_1 [ตัวอย่างของฟังก์ชันในรูปแบบตามสมการ(6.69) เกิดขึ้นกรณีพลังงานจลน์ของระบบขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของโมเมนตัมเท่านั้น ขณะที่พลังงานศักย์ขึ้นกับตำแหน่ง] ถ้าสมมติว่าระบบที่เราพิจารณานี้อยู่ในภาวะสมดุลเชิงความร้อนกับแหล่งความร้อนที่อุณหภูมิสัมบูรณ์ T เราจะหาพลังงานเฉลี่ยของ E_1 (หรือ $E_{1, \dots}$) ในสมการ(6.69)

เนื่องจากความน่าจะเป็นที่จะพบระบบในพิกัด และโมเมนตัมในช่วงของค่า $(q_1, \dots, q_r; p_1, \dots, p_r)$ กำหนดโดยการแจกแจงแบบบัญญัติตามสมการ(6.67) โดยมีค่าคงที่ C หาได้จากสมการ(6.68) จากนั้นหาค่าเฉลี่ยของ E_1 หาได้จากการรวม(หรืออินทิเกรต)ทุกสถานะที่จะเป็นไปได้ของระบบ นั่นคือ

$$E_{1, \dots} = \frac{[\int e^{-\beta E(q_1, \dots, p_r)} E_1 dq_1 \dots dp_r]}{[\int e^{-\beta E(q_1, \dots, p_r)} dq_1 \dots dp_r]} \dots \dots (6.70)$$

โดยอินทิเกรตตลอดทุกค่าที่จะเป็นไปได้ของพิกัด $q_1, \dots, q_r$ และทุกค่าที่จะเป็นไปได้ของโมเมนตัม $p_1, \dots, p_r$ ดังนั้นจากสมการ(6.69)สมการ(6.70)จึงอยู่ในรูป

$$E_{1, \dots, r} = \frac{[fe^{-\epsilon(\sum_i + \sum_i')} E_i dq_1 \dots dp_r]}{[fe^{-\epsilon(\sum_i + \sum_i')} dq_1 \dots dp_r]}$$

$$E_{1, \dots, r} = \frac{[fe^{-\epsilon \sum_i} E_i dp_1 \dots fe^{-\epsilon \sum_i'} dq_1 \dots dp_r]}{[fe^{-\epsilon \sum_i} dp_1 \dots fe^{-\epsilon \sum_i'} dq_1 \dots dp_r]}$$

โดยที่อินทิกรัลตัวหลังนี้ ทั้งเศษและส่วนเป็นการอินทิเกรตทุกค่าของพิกัด q และโมเมนตัม p ยกเว้น p_1 และมีค่าเหมือนกันจึงตัดกันได้จึงเหลือคำตอบเป็น

$$E_{1, \dots, r} = fe^{-\epsilon \sum_i} E_i dp_1 / fe^{-\epsilon \sum_i} dp_1 \dots \dots \dots (6.71)$$

และจากที่ E_i เกี่ยวข้องกับตัวแปร p_1 เท่านั้นตัวแปรอื่น ๆ ไม่เกี่ยวข้องในการคำนวณ $E_{1, \dots, r}$

สมการ(6.71) เรายังสามารถจัดให้อยู่ในรูปที่ง่ายกว่านี้ได้โดย

$$E_{1, \dots, r} = -d[fe^{-\epsilon \sum_i} dp_1] d\epsilon / fe^{-\epsilon \sum_i} dp_1$$

หรือ

$$E_{1, \dots, r} = -d \ln [fe^{-\epsilon \sum_i} dp_1] d\epsilon \dots \dots \dots (6.72)$$

โดยมีขอบเขตของการอินทิเกรตของตัวแปรโมเมนตัมซึ่งจะมีได้ตั้งแต่ลบอนันต์ถึงบวกอนันต์

พิจารณาที่ E_i อยู่ในรูปยกกำลังสองของ p_1 ซึ่งเป็นกรณีของพลังงานจลน์ซึ่งสมมติว่า E_i อยู่ในรูป

$$E_i = cp_1^2 \dots \dots \dots (6.73)$$

โดยที่ c คือค่าคงที่ ดังนั้นอินทิกรัลในสมการ(6.72)จึงเขียนได้เป็น

$$fe^{-\epsilon \sum_i} dp_1 = \int \exp(-\epsilon kp_1^2) dp_1$$

$$= \epsilon^{-1/2} \int \exp(-ky^2) dy$$

เมื่อเราให้ตัวแปร $y = \epsilon^{1/2} p_1$ ดังนั้น

$$\ln [fe^{-\epsilon \sum_i} dp_1] = -(1/2) \ln \epsilon + \ln [\int \exp(-ky^2) dy]$$

แต่อินทิกรัลขวามือไม่เกี่ยวข้องกับ ϵ เลย ดังนั้นเมื่อหาอนุพันธ์สมการ(6.72)จะได้

$$E_{1, \dots, r} = -d[-(1/2) \ln \epsilon] d\epsilon = 1/2\epsilon$$

นั่นคือ

$$E_{1, \dots, r} = kT/2 \dots \dots \dots (6.74)$$

ถ้าฟังก์ชันตามสมการ(6.69)และ(6.73)มีรูปแบบที่เหมือนกัน(ยกเว้นส่วน

ที่เกี่ยวข้องกับพิกัด q_i) แล้วการพิจารณาแบบที่ผ่านมายังคงให้คำตอบเป็นไปตามสมการ(6.74) ดังนั้นจะได้ใจความที่เป็นทฤษฎีบทการแบ่งส่วนที่เท่ากันเป็น

"ถ้าระบบใด ๆ ซึ่งอธิบายได้ด้วยกลศาสตร์สถิติอยู่ในภาวะสมดุลที่อุณหภูมิสัมบูรณ์ T แล้ว ทุกพจน์อิสระยกกำลังสองซึ่งเป็นส่วนของพลังงานจะมีค่าเฉลี่ยเป็น $(1/2)kT$ " .....(6.75)

ในหัวข้อข้อต่อไปจะกล่าวถึงการนำเอาข้อความในสมการ(6.75)มาประยุกต์ใช้หาค่าความร้อนจำเพาะ พลังงานจลน์ของโมเลกุลแก๊ส และองค์ประกอบความเร็วของอนุภาคซึ่งเคลื่อนที่แบบบราวเนียน

6.6.1 การหาค่าความร้อนจำเพาะของแก๊สอุดมคติแบบอะตอมเดี่ยว

(Specific heat of a monatomic ideal gas)

พลังงานจลน์ของแก๊สโมเลกุลหนึ่งซึ่งเป็นแก๊สอุดมคติแบบอะตอมเดี่ยว มีรูปตามสมการ(6.37)

$$E = (1/2)mv^2 = (1/2)p^2/m$$

$$= (1/2m)(p_x^2 + p_y^2 + p_z^2) \quad \dots\dots(6.76)$$

อาศัยทฤษฎีบทการแบ่งส่วนที่เท่ากันจะได้ค่าเฉลี่ยของแต่ละพจน์มีค่าเท่ากัน เป็น $kT/2$ ดังนั้นจะได้

$$E_{\text{avg}} = (3/2)kT \quad \dots\dots\dots(6.77)$$

เนื่องจาก 1 โมลของแก๊สมี N_A โมเลกุล(หรือเลขอาโวกาโดร์) ดังนั้นพลังงานเฉลี่ยต่อโมลของแก๊สจึงมีค่าเป็น

$$E_{\text{avg}} = N_A(3/2)kT = (3/2)RT \quad \dots\dots(6.78)$$

โดยที่ $R=N_A k$ คือค่าคงที่ของแก๊ส ดังนั้นกรณีแก๊สมีปริมาตร V ค่าคงที่ไม่มีการกระทำต่อระบบและมีปริมาณความร้อน $d'Q=dE_{\text{avg}}$ จากนิยามของค่าความจุความร้อนจะได้

$$C_V = [d'Q/dT]_V = [\partial E_{\text{avg}}/\partial T]_V$$

หรือในรูปความร้อนจำเพาะโมลาร์(molar specific heat) c_v ที่ปริมาตร v คงที่ มีค่าเป็น

$$c_v = C_V/n = [\partial E_{\text{avg}}/\partial T]_V = (3/2)R \quad \dots\dots(6.79)$$

6.6.2 พลังงานจลน์ของโมเลกุลแก๊สใด ๆ

พิจารณาแก๊สใด ๆซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นแก๊สอุดมคติ พลังงานแต่ละโมเลกุลซึ่งมีมวล m จะอยู่ในรูป

$$E = E_k + E'$$

โดยที่ $E_k = (p_x^2 + p_y^2 + p_z^2)/2m$ คือพลังงานจลน์ของโมเลกุลซึ่งขึ้นกับองค์ประกอบของโมเมนตัม p_x, p_y, p_z ของศูนย์กลางมวล ส่วน E' เกี่ยวข้องกับตำแหน่งของศูนย์กลางมวลของโมเลกุล (เช่น เมื่อโมเลกุลนี้อยู่ในสนามของแรงภายนอกหรือเกิดอันตรกิริยากับโมเลกุลอื่น) ที่เกี่ยวข้องกับศักย์และโมเมนตัมที่อธิบายการหมุนและการสั่นของอะตอมที่ประกอบกันเป็นโมเลกุล (เทียบกับศูนย์กลางมวลที่ไม่ใช่โมเลกุลที่เป็นอะตอมเดี่ยว) แต่ไม่เกี่ยวข้องกับศูนย์กลางมวลของโมเมนตัม p ดังนั้นอาศัยทฤษฎีบทการแบ่งส่วนที่เท่ากันสรุปได้ว่า

$$[p_x^2/2m]_{\text{avg}} = (mv_x^2/2)_{\text{avg}} = kT/2 \quad \dots\dots (6.80)$$

หรือ

$$(v_x^2)_{\text{avg}} = kT/m \quad \dots\dots\dots (6.81)$$

เนื่องจาก $v_{x, \text{avg}} = 0$ เพราะลักษณะสมมาตรดังกล่าวมาแล้วในสมการ (6.51) สมการ (6.81) จึงแทนการกระจาย (dispersion) หรือ $[(\Delta v_x)^2]_{\text{avg}}$ ขององค์ประกอบความเร็ว v_x ด้วย พจน์ยกกำลังสองทั้งสามของพลังงานจลน์ E_k เมื่อทำให้อยู่ในรูปของค่าเฉลี่ยจะเหมือนสมการ (6.77) คือ

$$E_{k, \text{avg}} = (3/2)kT \quad \dots\dots\dots (6.82)$$

6.6.3 การเคลื่อนที่แบบบราวเนียน

พิจารณาอนุภาคขนาดไมโครสโคปิก (~ 1 micron) มวล m ซึ่งแขวนลอยในของเหลวที่อุณหภูมิสัมบูรณ์ T พลังงานของอนุภาคนี้อาจเขียนได้ในรูป

$$E = (p_x^2 + p_y^2 + p_z^2)/2m + E'$$

ในที่นี้พจน์แรกคือพลังงานจลน์ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเร็ว v หรือโมเมนตัม $p=mv$ จากการเคลื่อนที่ของศูนย์กลางมวลของโมเมนตัม ส่วน E' คือพลังงานที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนที่ของอะตอมทั้งหมดเทียบกับศูนย์กลางมวลของอนุภาค เมื่ออาศัยทฤษฎีบทการแบ่งส่วนที่เท่ากันจะได้คำตอบตามสมการ (6.80) และ (6.81) นั่นคือ

$$(v_x^2)_{\text{avg}} = kT/m \quad \dots\dots\dots (6.83)$$

และเนื่องจาก $v_{x, \text{avg}} = 0$ เพราะมีลักษณะสมมาตร สมการ (6.83) จึงเป็นการกระจายขององค์ประกอบความเร็ว v_x ด้วย ผลที่ได้ในสมการ (6.83) จึงเป็นตัวบ่งบอกว่าอนุภาคนี้อยู่หนึ่งแฉะจะมีความเร็วเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ปรากฏการณ์นี้เคยกล่าวมาแล้วในบทที่ 1 มีข้อสังเกตว่าถ้ามวล m ของอนุภาคมีค่ามากพอแล้วการเปลี่ยนแปลงความเร็วของอนุภาคนี้นี้จะมีค่าน้อยจนดูเหมือนว่าไม่มีการเคลื่อนที่

สรุปท้ายบท

มีนิยามและสมการสำคัญที่ควรจำดังนี้

เฟส สเปซ หมายถึงสเปซที่มีหลายมิติแบบคาร์ทีเซียน (Cartesian multidimensional space) ซึ่งแกนเหล่านี้แสดงพิกัดและโมเมนตัมที่อธิบายระบบในกลศาสตร์แผนเดิม จุดใด ๆ ในสเปซนี้จะบ่งบอกพิกัดและโมเมนตัมทั้งหมดของระบบ พลังงานทั้งหมดของโมเลกุลแก๊สหลายอะตอม (polyatomic gas)

$$E = E_k + E_{in}$$

โดยที่ E_k คือพลังงานจลน์เนื่องจากการเคลื่อนที่เชิงเส้นของศูนย์กลางมวลของโมเลกุล และ E_{in} คือพลังงานภายในโมเลกุล (intramolecular energy) ที่เกิดจากการหมุนและการสั่นของอะตอมทั้งหลายเทียบกับศูนย์กลางมวลโมเลกุล โมเลกุลหนึ่งที่มีความน่าจะเป็น P_r ที่จะอยู่ในสถานะ r ใด ๆ ซึ่งมีพลังงาน E_r เราสามารถหา พลังงานเฉลี่ย ได้จาก

$$E_{ave} = \sum_r P_r E_r = -d(\ln Z)/d\beta$$

โดยที่ $Z = \sum_r e^{-\beta E_r}$ และ $\beta = 1/kT$

โมเลกุลที่ประกอบด้วยอะตอมเดี่ยว (monatomic molecule) มีพลังงานเฉลี่ยต่อโมเลกุล

$$E_{ave} = (3/2)kT$$

ดังนั้นพลังงานจลน์เฉลี่ยของโมเลกุลหนึ่ง ๆ จึงไม่ขึ้นกับขนาดของภาชนะแต่เป็นสัดส่วนกับอุณหภูมิสัมบูรณ์ T ของแก๊ส
กรณีโมเลกุลแก๊สไม่เป็นแบบอะตอมเดี่ยว (แต่ละโมเลกุลมีหลายอะตอม) พลังงานเฉลี่ยของแต่ละโมเลกุล มีค่า

$$E_{ave} = E_{k,ave} + E_{in,ave} = (3/2)kT + E_{in,ave}(T)$$

โดยที่ พลังงานจลน์เชิงเส้นเฉลี่ย $E_{k,ave}$ ของศูนย์กลางมวลมีค่าตามสมการ (6.19) ส่วนพลังงานภายในโมเลกุลเฉลี่ย $E_{in,ave}$ มีค่าตามสมการ (6.5) คือไม่ขึ้นกับขนาดของภาชนะ ดังนั้นจึงเป็นฟังก์ชันแต่เพียงกับอุณหภูมิสัมบูรณ์ T
ความดันเฉลี่ย p_{ave} ของแก๊สอุดมคติ

$$p_{ave} = nkT$$

เมื่อมีแก๊สภายในภาชนะจำนวน n = จำนวนโมเลกุลต่อปริมาตร
ถ้ามีแก๊สจริงจำนวนหนึ่งซึ่ง เจือจางจนเข้าลักษณะแก๊สอุดมคติ เมื่อมีอุณหภูมิคงที่

จะมี

$$p_{gas} V = \text{ค่าคงที่}$$

นั่นคือความดันจะแปรผกผันกับปริมาตร เรียกสมการนี้ว่ากฎของบอยล์ (Boyle's law)

การแจกแจงความเร็วแบบแมกซ์เวลล์

$$f(\mathbf{v})d^3\mathbf{v} = C \exp[-(1/2)\rho m \mathbf{v}^2] d^3\mathbf{v}$$

การอธิบายแบบแผนเดิมจะถูกตัดเมื่อ

$$x_0 \gg h/2\pi p_0$$

แบบฝึกหัด

1. อนุภาคตัวหนึ่งถูกขังในกล่อง 1 มิติเคลื่อนที่อย่างอิสระกลับไปกลับมาภายในกล่องนี้ซึ่งยาว L พิกัดที่อยู่ที่เป็นไปได้ของอนุภาคนี้จึงเป็น $0 < x < L$ พลังงานของอนุภาคนี้ซึ่งมีมวล m จึงอยู่ในรูปของพลังงานจลน์

$$E = (1/2)mv^2 = (1/2)p^2/m$$

เมื่อ v คือความเร็วและ $p=mv$ คือโมเมนตัมของอนุภาคนี้ อนุภาคแบบนี้จะมีพลังงานคงที่ที่อยู่ในช่วงน้อย ๆ E และ $E+dE$ จงเขียนกราฟแสดงย่านของเฟส สเปซในแบบ 2 มิติ xp ที่จะเป็นไปได้ของอนุภาคนี้

2. แก๊สอุดมคติที่มีอุณหภูมิสัมบูรณ์ T อยู่ในภาวะสมดุลในสนามของความโน้มถ่วงซึ่งมีความเร่ง g ในทิศลง (แกน $-z$) ให้แต่ละโมเลกุลแก๊สมีมวล m

- 2.1 ให้ใช้การแจกแจงแบบบัญญัติในรูปแผนเดิมาหาความน่าจะเป็น $P(r,p) d^3r d^3p$ ที่จะพบโมเลกุลหนึ่งอยู่ ณ ตำแหน่งระหว่าง r และ $r+dr$ และโมเมนตัมในช่วง p และ $p+dp$

- 2.2 ให้หาความน่าจะเป็น (ในรูปค่าปริพันธ์ซึ่งไม่ต้องใช้ค่าคงที่ของสัดส่วน) $P'(v) d^3v$ ที่จะพบโมเลกุลหนึ่งมีความเร็วระหว่าง v และ $v + dv$ โดยไม่คำนึงถึงตำแหน่งในสเปซเปรียบเทียบกับผลที่ได้กับความน่าจะเป็นกรณีไม่มีสนามของความโน้มถ่วง

- 2.3 ให้หาความน่าจะเป็น (ในรูปค่าปริพันธ์ซึ่งไม่ต้องใช้ค่าคงที่ของสัดส่วน) $P'(z) dz$ ที่จะพบโมเลกุลหนึ่งอยู่ที่ตำแหน่งความสูงระหว่าง z และ $z+dz$ โดยไม่คำนึงถึงความเร็วหรือตำแหน่งในแนวระนาบอื่น ๆ

3. สำหรับแก๊สที่สอดคล้องกับการแจกแจงความเร็วของแมกซ์เวลล์ให้หา

- 3.1 อัตราเร็วที่จะเป็นไปได้สูงสุด (the most probable speed) ของโมเลกุล (v_{mp})

- 3.2 พลังงานจลน์ที่จะเป็นไปได้สูงสุดของโมเลกุล

- 3.3 อัตราเร็วเฉลี่ยของโมเลกุล (v_{rms})

- 3.4 รากที่สองของอัตราเร็วเฉลี่ย (v_{rms})

- 3.5 พลังงานจลน์เฉลี่ยของโมเลกุล

- 3.6 อัตราส่วนระหว่าง v_{rms} และ v_{mp}

4. สำหรับโมเลกุลแก๊สซึ่งแต่ละโมเลกุลมีมวล m เมื่ออยู่นิ่งในสภาวะสมดุลเชิงความร้อนที่อุณหภูมิสัมบูรณ์ T ใช้สัญลักษณ์แทนความเร็วของโมเลกุลหนึ่งด้วย

v องค์ประกอบคาร์ทีเซียนทั้งสามแทนด้วย v_x, v_y และ v_z และแทนอัตราเร็วด้วย v ให้หาค่าเฉลี่ยต่อไปนี้

4.1 $v_x \cdot v_y$

4.2 $(v_x^2)_{ave}$

4.3 $(v^2 \cdot v_x)_{ave}$

4.4 $(v_x^2 \cdot v_y)_{ave}$

4.5 $[(v_x + bv_y)^2]_{ave}$ เมื่อ b คือค่าคงที่

5. อัตราเร็วของเสียงในแก๊สอุดมคติแบบอะตอมเดี่ยวอยู่ในรูปความดัน p และความหนาแน่น D ตามสมการ $v = (5p/3D)^{1/2}$ ให้เปรียบเทียบอัตราเร็วนี้กับรากที่สองของอัตราเร็วเฉลี่ย (v_{rms}) และกับอัตราเร็วที่จะเป็นไปได้สูงสุด (v_{max}) ของโมเลกุลแก๊สนี้

6. อนุภาคตัวหนึ่งซึ่งมีมวล m มีการกวัดแกว่งแบบฮาร์โมนิกอย่างง่าย (simple harmonic) ในแนว 1 มิติ พลังงานของอนุภาคนี้จึงอยู่ในรูป

$$E = p_x^2 / 2m + \alpha x^2 / 2$$

โดยที่พจน์แรกคือพลังงานจลน์ของอนุภาคซึ่งมีโมเมนตัม p_x ส่วนพจน์ที่สองคือพลังงานศักย์ซึ่งปริมาณกระจัด (displacement) ทำให้เกิดแรงที่สะสมไว้ ($-\alpha x$) โดย α คือค่าคงที่ของสปริง ถ้าตัวกวัดแกว่ง (oscillator) นี้อยู่ในสภาวะสมดุลกับแหล่งความร้อนอุณหภูมิ T ซึ่งมีค่าสูงพอที่จะอธิบายในแบบกลศาสตร์แผนเดิมได้พลังงานดังกล่าว จงหาพลังงานเฉลี่ยของตัวกวัดแกว่งนี้
